

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Kätrin Zupsmann

Eesti noorte kinnipeetavate kogemused sunnitud sotsiaalmeediapausil

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Maria Žuravljova, MA

Tartu 2024

TÄNUSÕNAD

Lõputöö kirjutamine oli suurim väljakutse, sest teema on uudne ning sotsiaalmeedia puudumise võimalikke mõjusid noorele arenevale inimesele, kes viibivad kinnipidamisasutuses, ei ole uuritud. Teemat hakkasin mõningal määral käsitlema juba teise kursuse lõpus, ent täpsem fookus selgus seminaritöö aines, mille jooksul ning lõpus sain mitmeid soovitusi, mis aitaski teemat kitsendada ning keskendada väiksemale osale. Eriti tänan juhendajat Maria Žuravljovat, kes tuli selle õrnalt hullumeelse bakalaureusetöö teemaga kaasa ning toetas mind kogu protsessi vältel tulles mulle mitmel korral poolele tee vastu. Maria andis mulle juba seminaritöö aines väga palju mõtteid ning uurimissuundi ning abistas, kui olin jäänud hätta. Tema ettepanekud olid alati kuldaväärt. Sealjuures tänan ka õppejõudu Mari-Liis Tikerperi, kes juba teise kursuse lõpus andis mulle mõtteid teema arendamiseks ning aitas bakalaureusetööle otsida sobivat juhendajat.

Väga suurt tänu pean avaldama ka Viru Vangla töötajatele, kes mind uuringu läbiviimise eel ning ajal abistasid ja toetasid. Eriti eriliselt toon välja sealse kolmanda üksuse juhi Mikk Altermanni ning juhiabi Annete Sikora, kes võtsid mind väga hästi vastu ning lubasid mu infoväljale. Sealjuures pean tänama muidugi ka kõiki Viru Vangla noorteosakonna kinnipeetavaid, kes olid nõus uuringus osalema ning jutustasid mulle enda tekkinud mõtetest ja muutustest seoses sotsiaalmeedia kättesaamatusega. Peale selle saab minu tänusõnad ka Tartu Vangla IT ja andmehalduse valdkonna peaspetsialist Argo Lauk, kes oli nõus avama mulle tausta võimalike digilahenduste integreerimisest kinnipeetavate ellu.

Veelgi olen tänulik retsensendile Kristjan Kikerpillile, kelle nõuanded andsid võimaluse tööd paremaks muuta, ning kaitsekomisjonile, kes niisamuti pöörasid tähelepanu töö nõrkustele, ent ka tugevustele.

Lisaks eelnevatele tänan enda suurepäraseid pereliikmeid ja sõpru, kes enamasti mõistsid, miks ei pruugi mul olla võimalust nendega niivõrd palju aega veeta. Eraldi toon välja kursusekaaslased Gretel Juhansoo, kes oli minu suurim toetaja ja innustaja, ning Karolina Tulbi, kes andis mõista, et ma ei ole selles bakalaureusetöö virr-varris üksinda. Lisaks neile olen tänuvõlglane ka oma elukaaslasele, kes minu mentaalse tervise eest hoolitses, hoidis mul silma peal ning aitas mul õigeaks ajaks jõuda kinnipidamisasutusse, et saaksin oma intervjuud läbi viia.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1 Digiajastu noored	7
1.2 Sotsiaalmeedia olemus	8
1.2.1 Sotsiaalmeedia positiivne mõju noorte arengule	9
1.2.2 Sotsiaalmeedia negatiivne mõju noorte arengule	11
1.2.3 Sotsiaalmeediapaus	13
1.3 Meedia kättesaadavus kinnipidamisasutuses	14
1.3.1 Meedia kättesaadavus Eesti kinnipidamisasutustes	14
1.3.2 Sotsiaalmeedia kättesaadavus teiste riikide kinnipidamisasutustes	14
1.3.3 Meedia kättesaadavuse positiivsed ja negatiivsed küljed kinnipidamisasutuses	15
1.3.4 Digitaalsete suhtlemislahenduste rakendamine Eesti kinnipidamisasutuses	16
1.3.5 Noored kinnipeetavad	16
2. UURIMISPROBLEEM, UURIMUSE EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	18
3. EMPIIRILISE UURINGU KAVA	19
3.1 Valimi kirjeldus	19
3.2 Andmete kogumine	20
3.3 Andmete analüüs	22
3.4 Uuringu eetilised kaalutlused	23
4. TULEMUSED	24
4.1 Noorte kinnipeetavate kogemused sotsiaalmeediaga	24
4.1.1 Noorte kinnipeetavate kogemused sotsiaalmeediaga kinnipidamisele eelnenenud ajal	24
4.1.2 Noorte kinnipeetavate kogemused sotsiaalmeedia kättesaamatusega kinnipidamise ajal	27
4.2 Noorte kinnipeetavate arvamus sotsiaalmeediast ja selle vajalikkusest	29

4.3 Noorte kinnipeetavate tunnetuslikud muutused ja tajud neile sotsiaalmeedia kättesaamatuse tõttu	30
4.3.1 Noorte kinnipeetavate tunnetuslikud muutused ja tajud nende sotsiaalsusele sotsiaalmeedia kättesaamatuse tõttu	30
4.3.2 Noorte kinnipeetavate tunnetuslikud muutused nende isiksuse arengul sotsiaalmeedia kättesaamatuse tõttu	32
5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	33
5.1 Järeldused ja diskussioon	33
5.2 Meetodi kriitika	39
5.3 Võimalikud edasised uurimissuunad	40
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43
KASUTATUD KIRJANDUS	45
LISAD	53
LISA 1. Intervjuukava	53
LISA 2. Koodipuu	55
LISA 3. Nõusolekuvorm	56
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	58

SISSEJUHATUS

Sotsiaalmeedia (töös kasutatud lisaks sõna ühismeedia) kuulub inimeste igapäevaelu juurde (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 271), seeläbi on muutunud inimeste rutiin võrreldes tuhandete aastate taguse ajaga (Levin ja Mamlok, 2021: 1). Sealjuures nimetatakse noori tihti tuginedes nende igapäevastele meediaharjumustele (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 264). Noorte puhul saab märgata suuremat sotsiaalmeediakasutust, sest põlvkonna-tunnetus tekitab neile kohustuse säilitada enda identiteeti (Bilandzic jt, 2014: 9).

Kuivõrd sotsiaalmeedia ei ole Eesti vanglates lubatud, on see sealsetele noortele olnud oluline osa igapäevaelust. Meediauuringudki näitavad, et digiajastu noored on harjunud, et sõbrad ja pere on sotsiaalmeedia kaudu neile alati lähedal (Murumaa-Mengel jt, 2023: 268). Seejuures on arutletud selle üle, kuidas tuleb sotsiaalmeedia noorele inimesele kasuks enda sotsiaalsuse ja identiteedi arenemise etappides (Cingel ja Krčmar, 2014: 156). Peale lähedastega suhtlemise on sotsiaalmeedia kaudu võimalik tutvuda uute inimestega ja seeläbi arendada enda sotsiaalset julgust (O'Keefe jt, 2011: 801) ning parendada enda vaimset heaolu (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265). Identiteedi kujunemisele aitab kaasa sotsiaalmeediast saadav mitmekesine teave väärtustest (Weir, 2023), mis laiendab silmaringi (Spies Shapiro ja Margolin, 2014: 15).

Üldiselt võib meedia kättesaadavus kinnipidamisasutuses vähendada ühiskonnast võõrandumist (Vandebosch, 2005: 96) ning seeläbi pehmenada taasühiskonnastamise protsessi, nt (sotsiaal)meediast leitavate tööpakkumiste abil (Vandebosch, 2005: 111).

Küll aga on erinevad allikad toonud välja negatiivseid meedia mõjusid kinnipeetavale, sh vaid ühest vaatenurgast loodud kujutluspilt ei anna võimalust näha terviklikku pilti (Irwin, 1970: 138), ning meedia tekitab võimaluse võimendada oma kuritegelikku identiteeti (Blumer ja Hauser, 1970: 67). Konkreetselt sotsiaalmeedia võib tekitada noortele võimaluse infomullistuda (Zuiderveen Borgesius jt, 2016: 3) ning vältida enda päriselu probleeme (Caplan, 2010: 1090).

Kuigi maailmas on uuritud meedia võimalikke mõjusid kinnipeetavale (Irwin, 1970: 138; Blumer ja Hauser, 1970: 67), ei ole Eestis varem uuritud, kas see, et arenevatelt noortelt võetakse sotsiaalmeedia päevapealt ära, võib mõjutada kuidagi ka nende sotsiaalseid oskusi ja identiteedi kujunemist.

Minu bakalaureusetöö eesmärk on kvalitatiivsete individuaalintervjuude abil (N=6) mõista, millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate võimalikud kogemused ja tajud seoses sotsiaalmeedia kättesaadavuse puudumisega kinnipidamisasutuses, teisisõnu sunnitud sotsiaalmeediapausil. Lisaks huvitab mind, kuidas noored sotsiaalmeedia kättesaamatust hindavad. Suuremaid uurimisküsimusi on kaks, mille juures on ka alaküsimused, mis katavad ära nii noorte kogemuste kui ka nende enda tunnetuslike muutuste mõistmise.

Käesoleva töö põhjal ei saa teha põhjanevaid järeldusi mitte ainuüksi selle kvalitatiivse uurimissuuna tõttu, vaid ka teemale vähe antud tähelepanu tõttu. Seejuures on oluline välja tuua, et uuringu tulemused ega järeldused ei näita, kas sotsiaalmeedia peaks olema kinnipidamisasutuses lubatud või mitte. Käesolev bakalaureusetöö avab tausta, mida noored kinnipeetavad, keda sotsiaalmeedia eriti puudutab (Bilandzic jt, 2014: 9), ise ühismeediast ja selle keelamisest arvavad ning milliseid muutusi sunnitud sotsiaalmeediapausil noored tunnevad.

Bakalaureusetöö esimeses peatükis toon välja töö teoreetilised lähtekohad, sealjuures avan sotsiaalmeedia olemust ja selle võimalusi tuues välja selle võimalikke kasu- ja kahjutegureid. Peale selle annan teoreetilises peatükis ülevaate üldisest meedia kättesaadavusest kinnipidamisasutuses ning vanglasüsteemi võimalikest arengusuundadest sotsiaalmeedia võimaldamise suunas. Samuti toon välja üldiselt meedia võimaldamise mõttekohad kinnipidamisasutuses, mida saab suures osas kõrvutada sotsiaalmeediaga. Esimese peatüki lõpus annan ülevaate noorte kinnipidamisel lähtuvatest seadustest ning võimalikke tegureid, miks nad kinnipidamisasutusse on sattunud. Teises peatükis annan ülevaate oma uurimisküsimustest ning -eesmärgist. Seejärel põhjendan kolmandas peatükis valimit ning andmekogumismeetodit selgitades, kuidas saadud andmeid analüüsin. Neljas peatükk on pühendatud peamistele tulemustele, mida ilmestavad tsitaadid ning viiendas peatükis on välja toodud järeldused, diskussioon, meetodi kriitika ning soovitused edasisteks uurimissuundadeks. Sealjuures lõpeb töö kokkuvõttega, kasutatud kirjanduse loetelu ja lisadega.

1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Järgnevalt annan ülevaate, mis on digiajastu ja sotsiaalmeedia ning keda see mõjutab. Seejärel süvenen rohkem sellesse, kuidas see mõjutab kinnipeetavaid ning kuidas praegu ning tulevikus integreeritakse digitaalseid vahendeid.

1.1 Digiajastu noored

Kuna sotsiaalmeedia on internetipõhine ning vajab internetiühendust, teen sellest ja selle arengust oma teoreetilistes lähtekohtades lühikese ülevaate.

Tehnoloogia areng on toonud täna selle, et mobiilside on inimeste igapäevaelus. Kiirem areng algas juba üle kolmekümne aasta tagasi, kui tekkis internet ja *World Wide Web* (WWW) (Levin ja Mamlok, 2021: 1). Ühtlasi tuli digiajastuga kaasa informatsiooni revolutsioon, mille suurim kaasa toodud muutus on, et inimestel on võimalik väga kiirelt ja lihtsalt suhelda iga inimesega ning saada kõiksugust teavet (*ibid.*).

Digiajastul erineb meedias ja internetis tegutsemine põlvkonniti, sealjuures öeldakse, et igal põlvkonnal on oma kindel meediakasutusstiil (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 264). Kuna näiteks noored tunnevad kohustust kasutada uut tehnoloogiat ja seeläbi säilitada enda identiteeti, siis on põlvkonna-tunnetuse tõttu nende (sotsiaal)meediakasutus suurem (Bilandzic jt, 2014: 9). Nooruki jaoks on suhtlusvõrgustikud seotud tihti nende arenguga, kui nad on olulistes sotsiaalse suhtluse ja isikliku identiteedi loomise etappides (Cingel ja Kremer, 2014: 156).

Meediauuringute professor Maria Murumaa-Mengel koos kolleegidega leidsid, et tänapäeva noori kutsutakse tihti tuginedes nende meediaharjumustele, näiteks kuuluvad nad digitaalsesse või võrgu põlvkonda ning kutsutakse digitaalseteks põliselanikeks (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 264). Küberpsühholoog Dmitri Rozgonjuk koos Maria Murumaa-Mengeli ja teiste meedia-ala uurijatega leidsid, et digiajastu noored on harjunud, et nii sõbrad, pereliikmed kui ka meelelahutus ja informatsioon on alati sotsiaalmeedia abil neile lähedal (Murumaa-Mengel jt, 2023: 268).

2017. ja 2018. aastal Eestis tehtud sotsiaalmeediapausi uuringust selgus, et väga paljude noorte jaoks on sotsiaalmeedia nende igapäeva osa, kui hommikul esimese asjana kontrollitakse teateid sotsiaalmeediaplatformil või tualetis loetakse uudiseid (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 271).

Nende noorte jaoks oli see aga avastus, kui paljud nende tegevused tegelikult võrgus olemisest sõltuvad, sest nad ei osanud meediata oma vaba ajaga midagi teha (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 272).

1.2 Sotsiaalmeedia olemus

Kuigi sotsiaalmeediale ehk ühismeediale on loodud mitmeid definitsioone, toetub käesolev töö ühele laiemale. Sellegi poolest on erinevatel definitsioonidel ühine joon: sotsiaalmeedia annab inimestele võimaluse suhelda ja kontakte luua ilma, et selleks oleks vaja näost-näkku kohtuda (Bayer jt, 2020: 474). Selles töös põhinebki sotsiaalmeedia sellele, et tegu on internetipõhise kanaliga, mille kaudu on kasutajatel võimalik teistega erinevatel viisidel suhelda ning end esitleda (Carr ja Hayes, 2015: 50). Internetipõhisus on oluline, sest see annabki võimaluse arvutivõrkudel end teineteisega ühendada (*ibid.*). Sotsiaalmeediat võib käsitleda kui tehnoloogiat, mis annab inimesele võimalusi suhelda, midagi luua, ennast jagada ja lisaks teiste loodut tarbida (Murumaa-Mengel jt, 2023: 262).

Ühismeedia kasutamine jaguneb omakorda veelgi. Näiteks aktiivne sotsiaalmeediakasutus, mis jaguneb veel omakorda aktiivseks-avalikuks (ingl *active public*) kasutamiseks ja aktiivseks-privaatseks (ingl *active private*) kasutuseks (Eggermont ja Frison, 2020: 704). Aktiivse-avaliku sotsiaalmeediakasutuse alla kuulub näiteks postitustele reageerimine ning enda sisu jagamine (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265). Sealjuures kuulub aktiivse-privaatse ühismeedia kasutamise alla hoopiski sõnumite saatmine (*ibid.*). Peale selle võib eristada sotsiaalmeediakasutuses selle passiivset (ingl *passive*) tarbimist, näiteks kui inimene veedab ühismeedias aega sirvides uudisvoogu või teiste profiile (Eggermont ja Frison, 2020: 704). Sotsiaalmeedia kasutaja saab alati valida, kas nad soovivad seal tegutseda reaalselt või asünkroonselt (Carr ja Hayes, 2015: 50). Valikuid on aga veelgi, sest sotsiaalmeedias saavad inimesed valida, kellega suheldakse ning kui suurele vaatajaskonnale end esitletakse (*ibid.*), see läheb kokku aktiivse-avaliku ja aktiivse-privaatse sotsiaalmeediakasutusega (Eggermont ja Frison, 2020: 704).

Sotsiaalmeedial on palju funktsioone, 2014. aastal Eestis läbi viidud sotsiaalmeediakasutuse uuringu (Kõuts-Klemm jt, 2017: 146) ja 2007. aastal Norra ühismeediakasutuse küsitlusuuringu (Brandtzæg ja Heim, 2009) põhjal võib öelda, et peamised on: meelelahutus, suhtlemine ja info

saamine. Lisaks sellele võib ühismeedia tegevuseks lugeda enesest millegi jagamist näiteks postituste näol (Kõuts-Klemm jt, 2017: 292).

Sotsiaalmeediakanaleid on palju, näiteks Facebook, LinkedIn, Telegram, Snapchat, ka TikTok on lisandunud platvormide loendisse (We are Social & Meltwater, 2024a). Sotsiaalmeedia definitsioon ütleb, et ühismeedia alla kuulub kõik, mille kaudu on inimesel võimalik teise inimesega suhelda või end esitleda, siis kuuluvad kõik suhtlemiseks ja enda esitlemiseks loodud platvormid sotsiaalmeedia alla (Valkenburg jt, 2022: 2). 2023. aasta ülemaailmses uuringus selgub, et Eestis elavatest 1,366,491 inimesest (Statistikaamet, 2024) üle miljoni kasutavad samuti sotsiaalmeediat (We are Social & Meltwater, 2024b). Olgugi et need andmed on uued, kasutasid juba 2014. aastal peaaegu kõik (97%) Eesti noored sotsiaalmeediat (Kõuts-Klemm jt, 2017: 290). Tänapäevaks võib see protsent olla suuremgi, sest sotsiaalmeedia levik laieneb (Kõuts-Klemm jt, 2017: 289) ning protsent on aasta-aastalt suurenenud (We are Social & Meltwater, 2024b). Ka Eestis 2017. ja 2018. aastal läbi viidud sotsiaalmeediapausi uuring näitas, et noorte igapäevaelu juurde kuulub sotsiaalmeedia (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019) ning lisaks näitasid tulemused seda, et telefon võib näida kasutuna, kui sealtkaudu pole võimalik jõuda sotsiaalmeediani (Murumaa-Mengel jt, 2023: 269).

1.2.1 Sotsiaalmeedia positiivne mõju noorte arengule

Ühismeedia pakub muuhulgas noortele lihtsamat võimalust suhelda oma pere ja tuttavatega ilma, et selleks peaks kohtuma (O’Keeffe jt, 2011: 801), see annab neile turvatunde, sest kõik olulised inimesed on justkui lähedal (Ghazali ja Munusamy, 2020: 137). Sõprus on noortele inimestele tihti kõige olulisemaks suhteks, sest need aitavad arendada suhtlemisoskusi ning annavad emotsionaalset tuge (Brown ja Klute, 2003: 330). Lisaks lähedastele, on neil võimalik erinevate platvormide kaudu tutvuda uute inimestega (O’Keeffe ja Clark-Pearson, 2011: 801). Kuna enese kujundamine kestab kogu elu, on uute inimestega kohtumisel mõju lisaks nende identiteedi kujunemisele, sest nende kaudu saavad noored laiendada oma silmaringi kuulates näiteks uusi vaatepunkte ja saades teadmisi (Spies Shapiro ja Margolin, 2014: 15). Sotsiaalmeedia võimaldab kohtuda nende (uute) inimestega, kes jagavad samu väärtusi, mispärast aitab sotsiaalmeedia suurendada nende kuuluvustunnet seeläbi vähendada üksindust (*ibid.*). Sealjuures aitab sotsiaalmeedia oma juba arenevat identiteeti teistele esitleda ning saada sellele tagasisidet, mis võib muuta nende arvamust enesest ja enda tegemistest, ühtlasi võib see kaasa tuua nende soovi oma isiksust täiustada (*ibid.*). Sotsiaalmeedias aktiivselt tegutsemine ning oma mõtete jagamine

on seotud ka parema heaoluga, sest iga päev on võimalik luua kontakt oma sõpradega (Deters ja Mehl, 2012: 582). Eneseteadvuse arendamisele aitab kaasa ka eelnevalt väljatoodu, et sotsiaalmeedia annab võimaluse saada uut teavet (Weir, 2023). Ameerikas tehtud uuringus on noored ise öelnud, et ühismeedia on nende elus pigem positiivne aspekt, sealjuures töidki nad välja, et see aitab neil muuta enda maailmapilti mitmekesisemaks (Anderson ja Jiang, 2018).

Üldiselt on täheldatud, et sotsiaalmeedia võimalus aktiivselt teistega suhelda on seotud parema heaoluga (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265). 2017. ja 2018. aastal Eesti noorte seas tehtud uuringust selgus, et sotsiaalmeediast eemalolek suurendab üksindustunnet, sest ühismeedia andis võimaluse suhelda lähedastega igal ajal olenemata asukohast ja kellaajast (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 271). Uuringuid, mille tulemused näitavad, et üksindustunnet aitab leevendada ühismeedia, on veelgi (Fokkema ja Knipscheer, 2007: 503; Deters ja Mehl, 2012: 584). Ühismeedia mitmekesistab noorte sotsiaalseid oskusi, mis aitavad neil edukalt kaasaegses ühiskonnas toime tulla (Akram ja Kumar, 2017: 353). Näiteks on noortel võimalik sotsiaalmeedia kaudu suhtlemist harjutada, kui see on näost-näkku neile keerulisem (Weir, 2023), see võib aidata noortel harjuda päriselus inimestega suhtlemisega. Näost-näkku suhtlemine on oluline sotsiaalne oskus (Berger ja Calabrese, 1975), ent sotsiaalmeedia võimaldabki sellega paremini hakkama saada, kui eelnev kontakt on loodud.

Lisaks on sotsiaalmeedias suhtlemine alternatiiv telefonikõne teel vestlemiseks, mis tihti võib olla keeruline just noortele, nagu selgus Ameerika Ühendriikides tehtud uuringust (Kim ja Oh, 2023). Seega aitab sotsiaalmeedia noortel üleüldiselt lihtsustada suhtlemist, kui telefonikõned või näost-näkku suhtlemine neile keeruline on ning lisaks annab võimaluse suhtlemist enne n-ö harjutada ning suhtlemisega seekaudu harjuda.

Nagu välja toodud, on üks sotsiaalmeediaplatforme LinkedIn (Carr ja Hayes, 2015: 53). LinkedIn on platvorm, mille kaudu on võimalik suhelda tööandjatega ning luua kontakte, mis võivad anda võimalusi karjääris (LinkedIn, 2023). Kuigi ka teistel platvormidel suhtlemine võib tuua kaasa eeliseid töökoha leidmisel, selgus 2020. aastal avaldatud uuringust lisaks see, et just LinkedIn-i kasutamine aitas inimestel arendada enda suhtlusoskust ning leida karjäärivõimalusi (Davis jt, 2020).

Noortele on seega sotsiaalmeedia oluline, et neil oleks võimalik sotsiaalselt veelgi enam areneda suheldes tuttavate ja võõrastega. See võimaldab neil leida oma suhtluskeelt ja vähendada

võõrastumist ning üksindustunnet. Peale selle annab sotsiaalmeedia panuse enda mina-pildi tekkimisele, sest sealtkaudu jõuab noor rohkemate inimeste ja väärtusteni, mille abil on tal võimalik iseennast luua.

1.2.2 Sotsiaalmeedia negatiivne mõju noorte arengule

Professor Subramanian oma uuringus leidis, et ühismeedia on hakanud mõjutama inimeste igapäevaelu ja nende hakkamasaamist, sealjuures näiteks ei suudeta luua sügavamaid suhteid teiste inimestega, sest näost-näku suhtlusel on suurem väärtus (Subramanian, 2017: 70). 2017. ja 2018. aastal Eestis tehtud sotsiaalmeediapausi uuringust selgub, et noored peavadki päriselu suhtlust kvaliteetsemaks (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 274).

Carr ja Hayes toovad oma 2015. aastal avaldatud uuringus välja, et sotsiaalmeedia annab võimaluse suhelda nendega, kellega kasutaja ise soovib (Carr ja Hayes, 2015: 50), mistõttu võib juhtuda, et kontakti luuakse vaid nendega, kes nõustuvad tema seisukohtadega ning on talle sarnased (Subramanian, 2017: 70). Subramanian on oma 2017. aasta uuringus öelnud aga, et see toob kaasa selle, et inimene ei kuule enam erinevaid seisukohti, arvamusi (*ibid.*) ja Borgesius koos oma kolleegidega on leidnud, et seeläbi võib tekkida n-ö isevalitud infomull, kus inimesed otsustavad kogeda eranditult samu arvamusi ning vältida teistsuguseid seisukohti (Zuiderveen Borgesius jt, 2016: 3). Sellega võib kaasneda lisaks polariseerumine (Garimella jt, 2018) erinevate kogukondade vahel, mis võib viia äärmusliku eluviisini ehk radikaliseerumiseni (O'Hara ja Stevens, 2018). Sealjuures toimub aga enese isoleerimine teistest ehk perekonnast ja lähedastest lahtiütlemine (Sageman, 2004: 130).

Teadlased Griffiths ja Szabo (2013) on arvamusel, et internet on justkui sõltuvust tekitav aine, sealjuures ei tekita mõnutunnet aga internet vaid selle kaudu tehtavad tegevused, näiteks sotsiaalmeedia kasutamine (van den Eijnden jt, 2016: 478). Brooks ja Longstreet (2017: 74) on internetisõltuvust defineerinud kui seisundit, kus inimene kasutab seda oma tuju tõstmiseks ning sellest ilma jäädes kogeb ta ebameeldivaid tundeid, sealjuures kuulub internetisõltuvuse alla ka sotsiaalmeediasõltuvus.

Poolas 2019. aastal tehtud sotsiaalmeediasõltuvuse küsitlusuuringust selgub, et kõige lihtsam on võrgus olemisest sõltuvaks jääda noortel inimestel (Sas, 2018), näiteks üritavad noored sotsiaalmeedia kaudu luua oma identiteeti seda ise kontrollides ning see võib tekitada heaolutunde (Carbonell jt, 2016: 559). Kui näiteks nooruk on üles kasvanud keskkonnas, kus on palju

peresiseid probleeme, ei oska ta oma emotsioonidega toime tulla (Sanrock, 2019: 155). Uuringutest on selgunud, et inimene võib enda probleemide eest põgenemiseks ja tuju tõstmiseks minna internetti (Caplan, 2010: 1090), sh sotsiaalmeediasse (Halfmann jt, 2022: 2).

Uurijad on märkinud, et võrreldes aktiivse ühismeedia kasutusega, on passiivsel sotsiaalmeediakasutusel negatiivsem mõju kasutaja heaolule (Burnell jt, 2019: 8). Küll aga on sellel ka positiivseid mõjusid, näiteks võib teistelt inimestelt saada motivatsiooni, siis on välja toodud, et see võib kaasa tuua kasutajatele hoopiski madalama enesekindluse (*ibid.*). Kuna inimesed on harjunud end teistega võrdlema ja passiivne sotsiaalmeediakasutus hõlmab endas teiste sisu jälgimist (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265), mis on peamiselt positiivne (Eckles jt, 2014: 207) või positiivsem, kui nende tegelik igapäevaelu (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265), siis võibki inimestel tekkida võrdlusmoment, et kellegi teise elu on parem, kui tema enda oma (Burnell jt, 2019: 1). Kusjuures võrreldakse nii oma võimeid, omadusi ja arvamusi ning tavaliselt võrreldakse end edukamate inimestega (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265). Sarnaselt sellele võib passiivne meediakasutus tekitada suurema sotsiaalse tõrjutuse tunde ehk ilmajäämishirmu (Burnell jt, 2019: 8). Sotsiaalne tõrjutus ehk *FoMO* (*Fear of Missing Out*) on hirm selle ees, et teised inimesed saavad rohkem osa rahuldustpakkuvatest kogemustest kui sina ning see tekitab vajaduse olla pidevalt ühismeedia kaudu ühenduses teiste tegemistega, mis omakorda hoopis võimendab kõrvale jäetud tunnet (DeHaan jt, 2013: 1841). Sealjuures on uuritud, kas ilmajäämishirm on seotud suurema või väiksema sotsiaalmeediatarbimisega, ent selles ei ole kokkuleppele jõutud (Murumaa-Mengel jt, 2023: 266). Küll aga on *FoMO* uurimine eestlaste seas näidanud, et sellel on seos kehvema vaimse tervisega (Gugushvili jt, 2020: 13).

Sotsiaalmeedia miinuseid on veelgi, näiteks on selle kaudu võimalik teist inimest kiusata jagades teadlikult piinlikku või vaenulikku infot teise kohta (O’Keeffe jt, 2011: 801). See on noorukite puhul üks peamiseid võrguriske, mis võib samuti halvendada vaimset tervist (*ibid.*).

Kuna inimesed erinevad, siis erinevad ka võimalikud positiivsed ja negatiivsed sotsiaalmeedia mõjud noortele (Beyens jt, 2020: 2). Nagu varem välja toodud, võib suurem sotsiaalmeediakasutus viia sõltuvuseni (Griffiths ja Szabo, 2013), teistest uuringutest aga selgub, et suurem ühismeedias viibimise aeg annab noorele võimaluse kogeda vähem üksindustunnet (Fokkema ja Knipscheer, 2007: 503; Deters ja Mehl, 2012). Ehk ühismeedial on nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi, aga noorte arengule on see siiski piisavalt oluline, et tänapäeval võib see takistada oluliste oskuste arendamist, eriti, kui tegu on introverdiga.

1.2.3 Sotsiaalmeediapaus

Kuna oma olemuselt on noored kinnipeetavad praegu justkui sunnitud sotsiaalmeediapausil, sest kinnipidamisasutuses on sotsiaalmeedia keelatud, siis annan ka eraldi põhjalikuma ülevaate sotsiaalmeediapausi olemusest ning selle mõjudest sotsiaalmeedia kasutajale, ehkki olen seda paaril korral juba teoreetilises ülevaates käsitlenud.

Sotsiaalmeediapaus (ingl *social media break / social media detox*) on olemuselt periood, millal inimene ei kasuta digivahendite abil interneti-põhiseid suhtlusplatvorme (Coyne ja Woodruff, 2023: 3).

Sotsiaalmeediapausist või sotsiaalmeediaplatformide kasutamise vähendamisest on tehtud palju uuringuid, eriti just noortest, kes on pausile vabatahtlikult läinud. Tihti on sellel ka positiivsed tulemused, näiteks Uus-Meremaal tehtud uuringust selgus, et nutitelefonide kasutamise vähendamine aitab tõsta une kvaliteeti ning vähendada stressi (Liao, 2019: 58). Samas on leitud ka, et sotsiaalmeediapaus võib tekitada väljajätuse tunnet (Coyne ja Woodruff, 2023: 12) ning veedetud aeg tundub tühine (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019: 5).

Sotsiaalmeediapausi uuringud näitavad, et perioodi alguses on inimestel keeruline harjuda, sest igal hetkel ei ole võimalik telefoni haarata ning sotsiaalmeedias “kerida” (ingl *scrolling*) ning enda vaba aega ei osata millegagi täita (*ibid.*) Küll aga leitakse tihti sotsiaalmeedia kasutamisele alternatiive, näiteks 2017. ja 2018. aastal Eestis tudengite seas tehtud sotsiaalmeediapausi uuringust selgub, et sotsiaalmeedias kirjutamise asemel hakati kirjutama oma mõtteid paberile (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019: 6).

Vabatahtlikult sotsiaalmeediapausile minnes tehakse tihti eeltööd: näiteks kirjutatakse lähedastele, et ei olda enam sotsiaalmeedia kaudu kättesaadav ning suhtlemiseks tuleb kasutada teisi võimalusi (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019: 7–8). Sealjuures võib sotsiaalmeediapaus olla ka tuleproov, kas sõprus on piisavalt tugev, et elab ka vähem aktiivsema suhtluse üle (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019: 8).

1.3 Meedia kättesaadavus kinnipidamisasutuses

1.3.1 Meedia kättesaadavus Eesti kinnipidamisasutustes

Meediast on Eesti vanglates kättesaadavad trükiversioonis olevad ajakirjandusväljaanded (Vangistusseadus, 2024: § 30). Vangistusseaduse paragrahvi 30 lõige 1 alusel tagatakse kinnipeetavale vanglas võimalus lugeda üleriigilisi päevalehti ja ajakirju (*ibid.*). Vangistusseaduse paragrahvi 30 lõige 2 alusel on kinnipeetaval lubatud vangla vahendusel tellida isiklike vahenditega ajalehti, ajakirju ja muud kirjandust mõõdukuse piires, kui see ei ohusta vangistuse täideviimise eesmärke või vangla julgeolekut ja sisekorda (*ibid.*). Peale selle võimaldatakse kinnipeetavatele raadio- ja televisioonisateid eelnimetatud alustel (Vangistusseadus, 2024: § 31). Kinnipeetavatel on internetis ligipääs õigusaktidele, kohtulahenditele, Riigikogu veebilehele ja õiguskantsleri veebilehele selleks vanglateenistuse poolt kohandatud arvutites (Vangistusseadus, 2024: § 31¹). Nendelt veebilehtedelt võib kinnipeetav leida infot oluliste muudatuste ja uudiste kohta (Lauk, 2024).

Sealjuures aga ei ole kinnipeetavatel võimalik kinnipidamise ajal kasutada sotsiaalmeediaplatforme (*ibid.*). Kuna sotsiaalmeedia üks peamisi kasutusvõimalusi on teiste inimestega suhtlemine (O’Keefe jt, 2011: 801), on kinnipidamisasutuses selle asemel võimalik lähedastega suhelda telefonikõne abil, kus neile võimaldatakse telefonikasutus vähemalt ühe korra nädalas (Vangla sisekorraeeskiri 2024: § 51). Lisaks sellel on võimalik kinnipeetavatel saata paberil kirju (*ibid.*).

1.3.2 Sotsiaalmeedia kättesaadavus teiste riikide kinnipidamisasutustes

Käesolevas alapeatükis annan lühikese ülevaate sellest, milline on sotsiaalmeedia kättesaadavus mõne teise riigi kinnipidamisasutuses. Sealjuures toon näiteid võimalikult erinevaid lähtudes sellest, et näited kataksid ära nii Euroopa Liitu kuuluvad riigid (st riigid, mis jagavad Eestile sarnaseid väärtusi vastavalt Euroopa Liitu kuulumisele) kui ka väljaspool seda.

Euroopa riikide kinnipidamisasutustes on üldjuhul sotsiaalmeedia sarnaselt Eestile keelatud. Küll aga on rohkem võimalusi internetis tegutsemiseks Berliini kinnipidamisasutustes, kus 2022. aastal anti pilootprojekti käigus kolme vangla kinnipeetavatele võimalus internetti kasutada meedia tarbimiseks ja õppematerjalideks, ent seejuures ei ole võimalik kasutada sotsiaalmeediat (The Official Website of Berlin, 2022). Niisamuti on alates 2014. aastast ka Ukraina

kinnipidamisasutustes sarnased võimalused ja keelud (On Amendment of the..., 2014). Suurbritannias ei ole samuti sotsiaalmeedia lubatud, ent kinnipeetavatele on võimalik saata tasulisi meile, mis kinnipeetavatele välja prinditakse (Gov.uk, i.a).

2015.–2017. aastal said Soome kinnipeetavad laiema ligipääsu internetile, mis hõlmas endas ligipääsu sotsiaal- ja tervishoiuteenustele, lisaks ka haridusteenustele ning lähedastega videokõne tegemise võimalust (Puolakka, 2021). Küll aga ei toetanud see piisavalt kinnipeetavate taasühiskonnastumist, mistõttu loodi 2018. aastal Soomes nutivangla, kus kinnipeetavatel on isiklikud sülearvutid, mille kaudu on võimalik suhelda lähedastega ning kinnipidamisasutuse töötajatega ja õppida vastavate platvormide kaudu, muuhulgas lugeda e-raamatuid (*ibid.*). 2023. aastal laienesid nutivangla võimalused veel kahele teisele kinnipidamisasutusele Soomes (Puolakka, 2023).

Ameerika Ühendriikides varieerub interneti kättesaadavuse ulatus vastavalt osariigile või vanglale, kui mõnes osariigis on võimalik kasutada elektronposti, kuulata muusikat või kasutada digipõhiseid õppeprogramme (Zoukis, 2016).

1.3.3 Meedia kättesaadavuse positiivsed ja negatiivsed küljed kinnipidamisasutuses

Nii traditsioonilise meedia keelamise kui ka selle lubamise poolt kinnipidamisasutuses on esitatud erinevaid argumente, näiteks Irwin (1970: 138) leidis, et massimeedia tarbimine võib luua kinnipeetavatele ebarealistliku kujutluspildi ühiskonnast ning seeläbi raskendada nende taasühikonnastamise protsessi. Küll aga on oluline märkida, et ehkki ühe nähtuse meediakogemus erineb päriselu kogemusest, on sellegipoolest välja toodud, et massimeedia aitab vanglaelu normaliseerida ning sealseid inimesi sündmustega kursis hoida (Vandebosch, 2005: 96). Sealjuures on 2013. aastal öelnud tolleaegne Suurbritannia vanglate peainspektor, et kinnipeetavaid ei tohiks hoida eemal internetist, sest see ei valmista neid ette taasühikonnastumiseks (Champion ja Edgar, 2013).

Lisaks võib kinnipidamisasutuses olla meedia üks võimalus, kuidas peletada üksindustunnet (Vandebosch, 2000: 534) ja leida ajalehtedest tööpakkumisi, mis võivad kinnipeetavaid inspireerida (Vandebosch, 2005: 111). Üks meedia keelamise vajalikkuse aspekte on see, et meediast nähtu ja kogetu võib võimendada kuritegelikku identiteeti ning inspireerida kinnipeetavaid kuritegelikku elu jätkama (Blumer ja Hauser, 1970: 67). Sama on välja toodud ka internetiga seoses, ent vanglateemaliste raamatute autor Christopher Zoukis (2016) ütleb seejuures,

et tänapäeval on palju võimalusi digivahendite kontrollimiseks ning seetõttu ei ole see enam põhjus, miks mitte internetivõimalusi kinnipeetavatele võimaldada.

Kuigi sotsiaalmeedia ei ole kinnipidamisasutuses praegu kättesaadav, saab neid argumente lisaks analüüsida sotsiaalmeedia puhul, sest ka see aitab peletada üksindustunnet (Fokkema ja Knipscheer, 2007: 503; Deters ja Mehl, 2012: 584) ning annab karjäärivõimalusi (Davis jt, 2020). Samas võib see luua veelgi ebarealistlikuma kujutluspildi ühiskonnast, sest seal jagatakse enamasti positiivsemat külge igapäevaelust (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265).

Soome nutivangla võimalused suhelda ning õppida digivahendite abil on näidanud, et kinnipeetavad ei tunne niivõrd suurt üksindustunnet ning aktiivne kontakt lähedastega aitab neil taasühiskonnastuda (Puolakka, 2023). Zoukis (2016) toob seejuures välja, et digioskused on maailmas tänapäeval olulised, mistõttu on oluline, et taasühiskonnastudes oleks kinnipeetaval need oskused olemas. Lisaks avardab internet ka üleüldiselt kinnipeetava silmaringi (*ibid.*).

1.3.4 Digitaalsete suhtlemislahenduste rakendamine Eesti kinnipidamisasutuses

Vangla osakondades on ligipääs tahvelarvutile, mille kaudu vanglateenistus plaanib tulevikus võimaldada kinnipeetavatele videokohtumisi nende lähedastega, sealjuures võib sellele lisanduda võimalus suhelda seekaudu sotsiaaltöötajaga (Lauk, 2024). Küll aga peab videokohtumisi tõenäoliselt ette planeerima (*ibid.*). Veelgi on lähitulevikus digivahendite kaudu kinnipeetavatel võimalus oma lähedastega vahetult kirjutades suhelda (*ibid.*). Kuna plaanid on arendamisjärgus, ei ole kindel, kas seesugune suhtlemislahendus saab kinnipeetavate jaoks olema igapäevane ning alati kättesaadav (*ibid.*). Kuigi see ei ole klassikaline sotsiaalmeedia, mille kaudu on võimalik kõikidega ühenduses olla ning uute inimestega tutvuda, ent liigitub siiski digitaalse suhtlemisvahendi alla nagu näiteks Facebook. Seni on olnud võimalik kirjavahetust pidada vaid klassikalise paberi ja pliatsiga (Vangistusseadus, 2024: § 28), ent digitaalne lahendus annab võimaluse vahetule suhtlusele lähedastega. Sarnaselt videokohtumiste võimalike lisadega, võib ka digitaalse tehnika abil saada tulevikus kirjalikult suhelda oma sotsiaaltöötajaga (Lauk, 2024).

1.3.5 Noored kinnipeetavad

Vangistusseaduse paragrahv 77 alusel on noor kinnipeetav isik, kes on karistuse täitmisele suunamise ajal noorem kui 21-aastane ning paragrahv 78 alusel suunatakse noor kas eraldi ettenähtud kinnisesse vanglasse või avavanglasse või kinnise vangla noorteosakonda

(Vangistusseadus, 2024: § 77, § 78). 2018. aastal muudeti noorte süütegude menetlemise korda selliselt, et õigusemõistmise süsteem oleks lapsesõbralikum, sh soositakse võimalusel rohkem mittekariistuslikke mõjutusvahendeid, ehkki tavapäraselt rakendatakse selliseid mõjutusvahendeid üle 18-aastastele noortele harva (Ginter jt, 2021: 150). Üldjuhul on noore karistuse täitmise periood kuus kuud kuni kaks aastat, vahel kuni 3 aastat või rohkem (Ginter jt, 2021: 138).

Sealjuures hoitakse Vangistusseaduse 81 paragrahvi alusel noortevanglas või noorteosakonnas alaealisi ja üle 18-aastaseid noori eraldi (Vangistusseadus, 2024: § 81).

2023. aasta statistika Eesti kuritegevusest näitab, et alaealiste süütegude arv langes alla 4000 (Justiitsministeerium, 2023). Sealjuures on küll tõusnud alaealiste toime pandud kuritegude arv, ent langenud on väärtegude arv (*ibid.*). Alaealiste toime pandud õigusrikkumised on enamasti seotud vägivallakuritegudega, varguste või alkoholi tarbimisega (*ibid.*)

Alaealisi kinnipeatavaid Eestis 2024. aasta 3. märtsi seisuga pole (Vanglateenistus, 2023). 2024. aasta 11. aprilli seisuga oli Viru Vangla noorteosakonnas noori (kuni 21-aastased) 16.

Teadlane Edovald (2005: 8–11) on teinud ülevaate erinevatest riskiteguritest, mis võivad viia kuritegelikule teele, sealhulgas on välja toodud nii individuaalsete tunnustega, perekonnaga, eakaaslastega, haridusega kui ka naabruskonnaga seotud riskitegurid. Sealjuures ongi uurija välja toonud, et riskitegurid on tihti seotud areneva noore ümbritseva keskkonnaga (*ibid.*). Küll aga on Ross (1998: 91) välja toonud, et hea suhe vanematega ning seeläbi vajalike sotsiaalsete oskuste arendamine võib vähendada noorte võimalusi kriminaalse elustiili omandamiseks.

Eestiski viisid antropoloogid läbi alaealiste õigusrikkujate uuringu, kust selgus, et ühe vastaja kriminaalne tee sai alguse lastekodusse sattumisest ja eriklassi minemisest, kui uute sõpradega hakati õigusrikkumisi tegema (Järv jt, 2021: 15). Niisamuti kirjeldati uuringus olukorda, kus nooruk sai varastamiseks inspiratsiooni just sõbralt (Järv jt, 2021: 18). Sealjuures on Jaano Räsä (2004: 5) oma raamatus välja toonud, et kuigi tihti on noorte õigusrikkumine seotud varastamisega, siis on neil tavaliselt ka kaaslane, kes neid sellele teele juhatab. 2001. aastal ütles Ameerikas noorte uurija Dana L. Haynie (2001: 1021), et isegi, kui noor ei ole varem kuritegu toime pannud, siis kuritegelikule teele jõudnud sõbrad võivad ta sellele teele juhatada.

2. UURIMISPROBLEEM, UURIMUSE EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED

Kuigi Eestis on uuritud noorte heaolu ja sotsiaalmeedia seost (Murumaa-Mengel jt, 2023), ei ole uuritud Eestis noorte kinnipeetavate tunnetuslikke muutusi, kogemusi ega taju seoses sotsiaalmeedia kättesaamatusega sunnitud sotsiaalmeediapausil. Nagu selgus teoreetilisest ülevaatest, iseloomustataksegi tänapäeva noori tihti tuginedes nende meediaharjumustele, sest nad on meediaga koos kasvanud (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 264), ning nad kasutavad meediat enda arengufaasides (Cingel ja Krčmar, 2014: 156), siis on digiajastul noorte kinnipeetavate uurimine oluline ning on vaja kaardistada, kas ja millise märgi ühismeedia kättesaamatus noorele inimesele tunnetuslikult jätta võib. Sealjuures on vanglasüsteem tegemas muudatusi, kuidas digitaalset suhtlemisvõimalusi kinnipeetavate ellu rakendada ning käesolev uuring annab võimaluse nende kogemusi ja tunnetuslikke muutusi analüüsida, et mõista, millised võivad olla noorte vajadused ja arvamused.

Uurimuse peamine eesmärk on seega mõista, millised on 18–21-aastaste (N=6) noorte kinnipeetavate kogemused ja tajud seoses sotsiaalmeedia kättesaadavuse puudumisega kinnipidamisasutuses. See hõlmab uurimist, kuidas nad tajuvad sotsiaalmeediast eraldatust kinnipidamise perioodil ja milliseid muutusi nad seetõttu sellel perioodil kogevad.

Peale selle käsitleb käesolev bakalaureusetöö seda, millised on lähituleviku võimalused kinnipidamisasutuses seoses digitaalsete lahendustega (vt 1.4.4) ning milliseks hindavad noored kinnipeetavad selle vajalikkust neile.

Uurimisküsimused on:

- 1. Millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate kogemused seoses sotsiaalmeedia kättesaamatusega?**
 - a. Mida arvavad 18–21-aastased noored kinnipeetavad sotsiaalmeedia keelamisest kinnipidamisasutuses enda kogemuste põhjal?
 - b. Millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate hinnangud uutele digitaalsetele lahendustele kinnipidamisasutuses nende enda kogemuste põhjal?
- 2. Kuidas tunnetavad 18–21-aastased noored kinnipeetavad sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevaid muutusi neile endile kinnipidamise perioodil?**

3. EMPIIRILISE UURINGU KAVA

Käesolevas töös kasutan Eesti noorte kinnipeetavate võimaliku sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevate tajude, kogemuste ja muutuste erisuste uurimiseks kvalitatiivset uurimismeetodit. See meetod aitab noortega minna sügavamale, et mõista, kuidas hindavad nad meedia kättesaamatust enda heaolule.

Kvalitatiivne uuring on parim lahendus, sest küsitledes noori kinnipeetavaid, räägivad nad alati enda kogemusest ja tunnetest, mis on subjektiivne (Laherand, 2008: 20). Peale selle kuuluvad kvalitatiivse uuringu juurde detailid (Laherand, 2008: 21), mis on oluline, kui noored räägivad enda kogemustest ja mõtetest, sest see aitab mul paremini nende seisukohti mõista. Kvalitatiivne uuring võimaldab mul rohkem tähelepanu pöörata unikaalsetele nähtustele (Kalmus, 2020). Küll aga ei võimalda kvalitatiivne uuring üldistada, sest sellega ei ole võimalik läbi töötada suuri valimeid (*ibid.*).

Sealjuures lähtun uuringus juhtumiuurimuse uurimusstrateegia põhimõtetest. Lisaks võib öelda, et uurin ühte teatud sotsiaalset fenomeni ühe konkreetse üksuse kaudu (Strömpl, 2014), vastavalt uurin sotsiaalmeediast eemalolekut noorte kinnipeetavate perspektiivist. Uuringus toetun just instrumentaalse juhtumiuurimuse tüübile, misjuhul uurin üldisema fenomenina sotsiaalmeediapausi, ent tõstan selle sunnitud sotsiaalmeediapausi konteksti (*ibid.*).

3.1 Valimi kirjeldus

Üldkogumis on noored Eesti kinnipeetavad, keda oli Viru Vangla noorteosakonnas 11.04.2024 seisuga 16. Käesoleva uurimuse valimisse kuulub kuus meessoost Eesti 18–21-aastast kinnipeetavat (N=6), kes kuuluvad Viru vangla noorteosakonda, et oleks võimalik analüüsida sotsiaalmeediakasutust nii kinnipidamisele eelnenud ajal kui ka kinnipidamisel toimunud tunnetuslikke muutusi. Valimisse kuuluvad just noored, sest meedia kättesaamatus võib eelkõige mõjutada noorte arenevat isiksust (Cingel ja Krcmar, 2014: 156). Vanusevahemik on valitud seetõttu, et nooremaid kinnipeetavaid Eesti vanglates pole ning kuna Vangistusseaduse alusel hoitakse noorteosakonnas alaealisi ja üle 18-aastaseid noori eraldi (Vangistusseadus, 2024: § 81), siis kuuluvad nad n-ö ühte rühma. Valimisse kuulub kuus meessoost noort just seetõttu, et 16-st

noorest olid just kuus valmis intervjuud andma eesti keeles ning naissoost noori kinnipeetavaid Viru Vanglas pole.

Kuna kvalitatiivse uuringu eesmärk ei ole välja selgitada tõde, ei pea valim olema ka väga suur (Laherand, 2008: 20), valim peab olema piisav, et vastata uurimisküsimustele (Laherand, 2008: 67). Siinjuures toon välja, et valimisse kuulub tundlik sihtrühm, mis avaldub nende võimalikes traumakogemustes (Külaots, 2023: 29).

Töös lähtun mittetõenäosuslike valimite hulgas sihipärasest valimist, sest kaasan uuringusse inimesi, kes on 18–21-aastased kinnipeetavad, viibivad noorteüksuses ning neil on eesti keele oskus. Käesolevas uuringus osutus sihipärane valim valituks just seepärast, et see koosneks eesti keelt kõnelevatest inimestest, sest uurijal ei ole piisavat pädevust intervjuuerida näiteks vaid vene keelt kõnelevate inimestega.

Lisaks lähtun sihipärase valimi printsiibil ka eksperdi valikul. Ekspert on võimeline andma mulle vajalikke taustateadmisi, et mõistaksin, millised on võimalik sotsiaalmeedia kättesaadavusega seotud arendusteks kinnipidamisasutuses, millest olen ülevaate teinud teoreetilises osas. Ekspert, kes valimisse kuulus, on Eesti vanglasüsteemi IT ja andmehalduse valdkonna peaspetsialist Argo Lauk, mistõttu on ta pädev tausta jagama.

3.2 Andmete kogumine

Enne uuringu läbiviimist kinnipidamisasutuses, tegin ekspertintervjuu vanglaametnikuga, et mõista tausta ja seda, milline on (sotsiaal)meediaga seotud hetkeolukord kinnipidamisasutuses ning kaardistada, millised on võimalused, kuidas digitaalseid suhtlemislahendusi kinnipeetavate igapäevaellu rakendada. Sealt saadud teabe lisasin teoreetilisse ülevaatesse (vt ptk 1.3.3).

Uuringu tarbeks kinnipidamisasutuses pidin kõigepealt küsima luba uuringu läbiviimiseks, sealjuures pidi nõusoleku andma nii-öelda “väravavalvur”, kes võimaldas mulle sissepääsu uurimisväljale (Laherand, 2008: 50). Sealjuures ei olnud mul kohe võimalik küsida otse kinnipeetavate nõusolekut, vaid pidin tegema koostööd vanglaga, kelle kaudu jõudsin sobivate uuritavateni. Pärast seda oli mul võimalik küsida nende noorte nõusolekut ning vormistada ka vastav kokkulepe (vt Lisa 2).

Kuna tegemist on tundliku sihtrühmaga, on eriti oluline informeerida valimisse kuuluvaid inimesi sellest, kuidas nendelt saadud infot uurimuses kasutan (Laherand, 2008: 49). Uuringus osalemine oli vabatahtlik ning kui uuritaval on olemas kogu informatsioon sellest, kuidas nendelt saadud teavet uurimuses kasutan ning kuidas uuring toimub, said nad anda nõusoleku (Laherand, 2008: 50). Enne uuringut pidin seega andma teavet sellest, et kõigile uuritavatele tagatakse anonüümsus, nende vastuseid ei kasutata halval eesmärgil ning pärast andmete analüüsi kustutan nendelt saadud andmed lõplikult. Lisaks pidin rõhutama, et andmeid valdab ainult uurija ning vajadusel juhendaja ja kaitsekomisjon, st kõrvalised isikud andmetele ligi ei pääse (Laherand, 2008: 51). Peale selle pidin kinnitama, et uuringust osavõtjatel on võimalik vastamisest või tema andmete kasutamisest ja töötlemisest igal ajal keelduda. Sealjuures võtsin vastu uuritavate ettepanekud ja küsimused.

Kvalitatiivses uuringus võib andmete kogumiseks läbi viia intervjuud (Lepik jt, 2014), seda kasutasin ka enda uurimuses. See andmekogumismeetod sobib enim, sest seeläbi on võimalik valimisse kuuluvatel enda mõtteid kirjeldada (Laherand, 2008: 46), mis on juhtumiuurimuse keskmes. Peale selle annab intervjuu võimaluse andmeid kogudes küsida vajalikke täpsustusi (Lepik jt, 2014). Ma viisin läbi näost-näku individuaalintervjuud. Kuigi individuaalintervjuu eelis on see, et seda saab läbi viia omas tempos (*ibid.*), on minu sihtrühma aeg piiratum, sest kinnipeetavatele on loodud kindel päevakava. Küll aga on näost-näku intervjuu tugev külge see, et mul on võimalik jälgida mitteverbaalseid märke vastajalt (Murumaa-Mengel, 2020: 716). Lisaks sellele kasutasin intervjuude ajal diktofoni, mille abil oli mul hiljem võimalik andmeid transkribeerida ja siis neid analüüsida. Sealjuures annab individuaalintervjuu suurema võimaluse tekitada usaldust, sest neil on võimalik enda mõtteid avaldada omaette (Lepik jt, 2014), mis on oluline, sest tundlikusse valimisse kuuluvad uuritavad on erineva taustaga, mistõttu võib usalduse tekitamine olla raskendatud (Külaots, 2023: 29).

Intervjuu küsimused koostasid tuginedes töö uurimisküsimustele ja seeläbi ka teoreetilisele ülevaatele (vt Lisa 1), ehkki küsimuste eesmärk on pigem uuritavate suunamine, et nad kirjeldaksid enda kogemusi ja kokkupuuteid. Lugude jutustamise meetod on valitud eelkõige noorte endi pärast, et neil oleks lihtsam ja huvitavam. Seejuures on kontakti tekitamine eriti oluline, et uuritav tunneks end kindlalt ning suudaks jagada uurijaga oma mõtteid. Valimist tulenevalt pidin küsimusi koostama ettevaatlikult hinnates, et need ei oleks provokatiivsed või uuritavat solvavad, st pidin arvestama uuritava iseärasustega suuresti just tema võimaliku traumakogemuse tõttu (Lepik jt, 2014).

Pidin uuritava iseärasustega lisaks arvestama siis, kui valisin uuringu läbiviimiseks sobivat riietust, sest seegi võib mõjutada kontakti tekkimise võimalust. Seega pidin arvestama, et uuritava riietus on pruuni värvi (Vangla sisekorraeeskiri, 2024: § 85) ning riietun ka ise vaid neutraalsetesse toonidesse valimata seejuures värvilisi riideid, et uurija ja uuritava vahel ei tekiks distantssi.

Peale küsimuste esitamise pidin uuritavat peegeldama, et anda talle signaal, et ma käin tema jutuga kaasa ning et ma oleksin ise kindel, et mõistan uuritavat (Lepik jt, 2014). Kõige olulisem oli, et ma oskaksin näha maailma uuritava vaatenurgast (Laherand, 2008: 30).

3.3 Andmete analüüs

Andmeid analüüsid tuleb rangelt kinni pidada uuritavate anonüümsusest ja privaatsuse kaitsest, see hõlmab uurimistulemuste esitamist selliselt, et ükski uuritav ei oleks äratuntav, seetõttu kasutan koodnimesid (Laherand, 2008: 51), kus “NK”-le vastab “noor kinnipeetav” (vt Tabel 1). Valimi koodid on loodud juhuslikkuse printsiibil, kuna iga taustatunnus võib rikkuda nende anonüümsust ning anda võimalusi valimisse kuulunud inimesi isikustada, sest üldkogum on piisavalt väike.

Tabel 1. Valimisse kuulunud inimeste koodnimed

NK1	NK2	NK3	NK4	NK5	NK6
-----	-----	-----	-----	-----	-----

Andmeanalüüsi meetodina kasutasin kvalitatiivset tekstianalüüsi lähenedes sellele induktiivselt, sest see aitab paremini uurimuses osalejaid ja nende tõlgendusi mõista (Kalmus, 2020). Selle suurim eelis oli, et selle abil on võimalik arvestada ridade vahele peidetut, sh kõnekujundeid ning valimi eripärast tulenevat sõnakasutust. Seejuures ei pidanud lähtuma ettevalmistatud kategooriatest vaid andmetest endist (Kalmus jt, 2015). Kuna noored kinnipeetavad on tundlik sihtrühm, pidin andmeid esitades jälgima keelekasutust, et see ei riivaks uuritavaid ja nende huve (Laherand, 2008: 51).

Analüüsimiseks pidin kõik läbi viidud intervjuud transkribeerima sõna-sõnalt kasutades transkriptsioonimärke (Linno, 2020). Esialgseks transkriptsiooniks kasutasin kõnetuvastuse

tehnoloogiat, mille järel toimetasin teksti ning lisasin transkriptsioonimärgid vastavalt helisalvestusele.

Pärast uuringu lõppu hävitasin transkriptsioonid ja helisalvestised.

Kodeerimisel lõin koodid tuginedes oma uurimisküsimustele, sest kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul ei ole enamasti vaja kasutada ranget kodeerimisjuhendit (Kalmus, 2020). Transkriptsioonides märkisin seega ära kohad, mis vastasid minu uurimisküsimustele, seda protsessi tegin läbi mitu korda, et saaksin olla kindel kogu info olemasolus.

3.4 Uuringu eetilised kaalutlused

Uurimuse peamine eetiline aspekt seisneb sihtrühmas, sest tegu on haavatava valimiga tulenevalt nende kogemustest. Sealjuures ei keskendu uurimus tundlikele teemadele vaid uuritava kogemustele ja arvamustele.

Lisaks sellele on oluline silmas pidada valimi huviseid ning sealjuures ei tohi uurimus neid haavata (Strömpl, 2020). Käesolevas töös jälgin, et uuritavaid nimetades kasutan neutraalseid väljendeid kasutamata seejuures hinnangulisi väljendeid, näiteks “kurjategija”, sest töö eesmärgiks ei ole nende tegusid hukka mõista. Lisaks ei viita ma uuritavatele kasutades sõna “vang” eelistades seejuures sõna “kinnipeetav” või “noor”, et töös oleks kasutatud võimalikult neutraalseid väljendeid.

Peale selle on käesolevas uurimuses oluline edastada uuritavale kõikvõimalik teave uurimuse kohta ning vormistada kirjalik nõusolek, mis aitab hoida uuritava huve. Lisaks sellele pidin kinnipidamisasutusega sõlmima konfidentsiaalsuslepingu, mis on samuti käesolevas uuringus oluline eetiline kaalutlus. Sealjuures on kõikidele uuritavatele tagatud täielik anonüümsus tuues seejuures välja vaid nende asutuse, kus nad viibivad, sest arvestades üldkogumi väiksust, võib iga detail anda võimaluse uuritava isikustamiseks. Sealjuures pole ma teadlikult tulemuste peatükis jaganud uuritavate jagatud täpseid tervislike andmeid, kunagisi elukohti, koole, perekonnaliikmete nimesid, reisisihtkohti, huvialasid jne. Need jagatud andmed üldistasin laiemalt, kasutades pereliikmete nimedega lihtsalt sõna “pereliikmed” ning konkreetse diagnoosi asemel kasutasin viidet tervislikele põhjustele.

4. TULEMUSED

Käesolevas peatükis esitlen 18–21-aastaste noorte kinnipeetavatega kinnipidamisasutuses läbi viidud individuaalintervjuude tulemusi. Peatüki esimeses alapeatükis kirjeldan 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate kogemusi sotsiaalmeediaga kinnipidamisele eelnenud ajal ning sotsiaalmeedia kättesaamatusega seotud kogemusi kinnipidamisel. Töö eesmärgini jõudmiseks on vaja teada, millised olid noorte kokkupuuted sotsiaalmeediaga enne nende süüdimõistmist, et mõista, millised on võimalikud sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevad tajud, mistõttu annavadki tulemused ülevaate mõlemast ajaperioodist. Teises alapeatükis jagan noorte arvamust sotsiaalmeediast ning selle muutumist aja jooksul. Ühtlasi toon välja noorte kinnipeetavate seisukohad sotsiaalmeedia kättesaamatuse kohta vanglas. Neljandas alapeatükis jagan uuritavate tajusid seoses sunnitud sotsiaalmeediapausiga

4.1 Noorte kinnipeetavate kogemused sotsiaalmeediaga

4.1.1 Noorte kinnipeetavate kogemused sotsiaalmeediaga kinnipidamisele eelnenenud ajal

Individuaalintervjuudest selgus, et pooled neist (3) olid enne kinnipidamisasutust sotsiaalmeediat kasutanud umbes 10 aastat ning teised uuritavad umbes 5-6 aastat.

Kõik noored kasutasid sotsiaalmeediat igapäevaselt ning peamiselt suhtlemiseks. Noored hoidsid ühismeedia abil suhteid nii oma sõpradega kui ka pereliikmetega. Sealjuures kasutati Facebooki võimalusi ning Instagrami ja Twitterit, aga ka peamiselt venekeelse kasutajaskonnaga suhtlusvõrgustikke VK-d ja Telegrami. Mõningal juhul toodi välja sõpradega suhtlemist erinevates mängudes ning video-, häälkõne ja tšättimiseks (ingl *chatting*) loodud platvormi Discord.

NK6: “Kui näiteks Covid-19 ajal oli, eriti kui kõik kinni oli, siis kodus ikka, eriti kui üks elad, siis tundsid end üksildasena, aga nagu siis saabki sõpradega näiteks Discordis või Facebookis suhelda ja videokõnesid teha, et see pakkus seltsi ja parem oli endal olla.”

Intervjuudest selgus, et enamik kinnipeetavatest eelistasidki varem suhtlemiseks peamiselt sotsiaalmeediat näiteks telefonikõnele või näost-näku suhtlemisele. Sealjuures toodi välja, et sotsiaalmeedia annab vabaduse suhelda siis, kui selleks aega või soovi on ning mõlemad osapooled ei ole sunnitud kindlal hetkel teineteisega suhtlema.

NK1: “Ma olin siis ja praegugi olen harjunud teisele inimesele kirjutamisega, et ma ei pea muretsema, mida teine inimene arvab ja saan näiteks muresid arutada nii, et saan ise mõelda enne ka, mida ma ütlen ja siis kirjutada. Ta ise vastab ka mulle siis, kui tal on mugav ja ta saab.”

NK6: “Kuna mul on tervislikud põhjused, mis mõjutab iga päev mu elu, siis sotsiaalmeedias mulle meeldiski see, et ma ei pea kohe vastama, sest kui ma päriselus mingi seltskonnaga koos olen, siis võib nagu imelik tunduda, et ma järsult kuskile nurka eemale tõmbun, aga sotsiaalmeedias suheldes seda probleemi polnud.”

Mõne intervjuueeritava puhul tuli välja, et neile meeldis sotsiaalmeedia abil tutvuda uute inimestega ning nendega suhelda, sest see tõi nende igapäevaellu vaheldust ning uusi kogemusi ja teadmisi. Sealjuures toodi välja, et see aitas neil erinevaid inimesi tundma õppida.

NK5: “Facebookis oligi see, et ma sain suhelda nii palju erinevate inimestega, et kui iga päev suhtled samade inimestega, siis võib üks hetk ära tüüdata ka. Uute inimestega on sotsiaalmeedias tutvusi sobitada ikka lihtsam ja mulle meeldis see, sest iga päev midagi omadega rääkida ka ei pruugi olla.”

Sellele lisaks tõid suurem osa intervjuueeritavatest välja, et sotsiaalmeediast on võimalik leida uut teavet. Osa neist tarbisid sotsiaalmeedia kaudu uudiseid, et end paremini kursis hoida, ning arvustusi, et saada tausta näiteks enda järgmistele reisele. Teised tõid jällegi välja, et neil oli võimalik sotsiaalmeedia kaudu jälgida inimesi, kes andsid neile tulevikuks häid teadmisi.

NK6: “Ma näiteks olen juba ammu teadnud, mida ma tulevikus teha tahan ja sellel alal arenemiseks ja teadmiste saamiseks on sotsiaalmeedias palju võimalusi, sest spetsialistid jagavad enda kogemusi ja teadmisi ka teistega. Noh, raamatukogust raamatuid selle kohta ka leiab, aga sealt saab ikka vahetumat ja uuemat infot selle kohta.”

Peale suhtlemise kasutasid enamik valimisse kuulunud noortest sotsiaalmeediat meelelahutuse eesmärgil, näiteks vaadati peamiselt (lühiviideid) nii Youtube platvormilt kui ka TikToki, kuulati muusikat ning vaadati jälgitavate inimeste sotsiaalmeediapostitusi. Sealjuures pidasid kõik nad seda ajaveetmiseks, ehkki tõid ka välja, et Instagramis või Facebookis postitusi vaadates võimaldas see neil sõprade ja tuttavate eluga kursis olla.

NK2: “See sotsiaalmeedia ajaviiteks läbilappamine tõi mulle vanad ja praegused sõbrad tegelikult kuidagi lähemale ka, et ma teadsin, mis teise inimese elus toimub ja ma hoidsin end kursis ja see lähendas kuidagi jah isegi, kui ei rääkinud otseselt.”

Lisaks meelelahutusele toodi välja, et videote vaatamine rahustab keerulistel hetkedel ning videoid võib sotsiaalmeedia platvormidel vaadata mitu tundi.

NK5: “Näiteks mingid videod, kus doominoklotsidest luuakse kujutisi või nagu joonistusi, ma korra hakkasin neid vaatama ja siis hiljem avastasin, et kaks-kolm tundi on juba möödas ja ma ei saanudki aru. See oli minu viis nii-öelda närvide rahustamiseks, et minu jaoks olid need videod nagu meditatiivsed.”

Noored kinnipeetavad kasutasid teadlikult või alateadlikult sotsiaalmeediat selleks, et õppida uusi keeli. Sealjuures teadlikult, kui tarbitakse mingit keelealast sisu, ning alateadlikult, kui näiteks võrgus mänges mängides suheldi teiskeelsetega. Näiteks töid intervjuueritavad välja, et isegi kui emakeel on eesti keel, siis VK platvormil õppisid nad suhtlema väga heal tasemel just vene keeles. Peale selle on sotsiaalmeedia panustanud noorte inglise keele oskusesse, sest seal oli seda võimalik praktiseerida.

NK2: “No sotsiaalmeedia ongi see koht, kus ma tegelikult inglise keele ära õppisin, et noh koolist tulid need õigekirjareeglid, aga põhja pani sellele keeleoskusele ikkagi sotsiaalmeedia, sest kõik on ju seal peaaegu inglise keeles.”

Lisaks kasutas mõni uuritav sotsiaalmeediat enda piltide, tegemiste ja mõtete jagamiseks. Näiteks loodi sotsiaalmeediasse endast nii-öelda avalik galerii, et eelkõige ise vaadata enda mälestustele tagasi ilma, et need fotod kuhugi ära kaoks. Peale selle jagati sotsiaalmeedias enda kirjutatud luuletusi ning tehti seda eelkõige selleks, et lisaks enda tunnete ja mõtete välja kirjutamisele leiaks sellest ka teised lohutust või äratundmisrõõmu.

Sealjuures tõi suur osa uuritavatest välja, et nad sõltusidki iga päev palju sotsiaalmeediast ning sellest vajadusest lahti saamiseks oli neil kinnipidamisasutuses palju raskusi. Toodi välja, et kui telefoni lähedal ei olnud, siis tekkis ärevus ning keeruline oli keskenduda.

NK1: “Ma kasutasin telefoni justkui pidevalt ja teised asjad nagu läksid võib-olla tahaplaanile, et ma oleksin võinud nautida aega koos sõpradega, mitte kasutada telefoni. Ma üldiselt olin selline, et kui keegi mulle kirjutab, siis tavaliselt ma üritasin just sellel

hetkel vastata, sest mulle oli peamine, et ma pean kõik maha jätma ja vastama. Ja kui ma põhikoolis õppisin, siis pidime tunnikontrolli ajaks telefonid andma õpetajale, aga sellest hetkest juba oli keeruline keskenduda tööle ja kõik mõtted olid suunatud telefonile. See oli nagu selline seisund, nagu midagi väga tõsist oleks juhtunud.”

4.1.2 Noorte kinnipeetavate kogemused sotsiaalmeedia kättesaamatusega kinnipidamise ajal

Kõik uuritavad tõid välja, et nende kinnipidamise alguses oli keeruline sotsiaalmeediata eluga harjuda, sest varem olid kõik inimesed justkui ühe liigutuse kaugusel. Peale selle jagasid noored, et neil oli keeruline oma mõtteid suunata, sest vaba aega sisustasid nad varem sotsiaalmeediaga.

Osa noortest kinnipeetavatest, kes jagasid enda mõtteid sellest, et nende heaolu sõltus tihti sotsiaalmeediast, jagasid ka, et neil oli keeruline alguses selle olukorraga leppida, kui sotsiaalmeedia enam järsku nende igapäevaellu ei saanud kuuluda. Näiteks märgiti, et kinnipidamisasutusse saabudes oli kõige raskem just ära anda oma telefoni.

NK6: “Alguses kui ma olin vahistatud, siis ma olin oma riietega veel ja vahepeal hakkasin automaatselt kompama taskutest, kus mu telefon on, sest ma olin harjunud, et mul on see igal hetkel kättesaadav, aga siis ma sain mitu korda aru, et noh, ei ole telefoni.”

Uuritav, kes muidu leidis enesetundele leevendust meditatiivseid videoid vaadates, jagas, et vangistuse alguses oli keeruline üldiselt olukorraga leppida ning see tegi teda ärevaks. Kinnipidamisasutuses ei olnud tal ligipääsu enda tavapärasele lahendusele.

NK5: “Ja siis ma mõtlesingi kogu aeg, et mida ma tegema peaksin ja hakkasin närvide rahustamiseks seinu nukkidega peksma, et mul midagi teha oleks ja et mu tunded kuskile mujale üle kanduks. Aga lõpuks ma hakkasin joonistama, uuesti luuletusi kirjutama ja trenni tegema ning see oli minu jaoks see asendustegevus.”

Kuigi nagu öeldud, oli kõigil uuritavatel keeruline sotsiaalmeediata eluga harjuda, siis jagasid kõik, et mida aeg edasi, seda lihtsamalt päevad möödusid. Peamiselt asendati muidu sotsiaalmeediale kulunud aeg õppimisega, raamatute lugemisega, trenni tegemisega, luuletuste kirjutamisega, joonistamisega, töötegemisega, televiisorist filmide vaatamisega ja lauamängudega. Suhtlemiseks kasutavad noored kõiki võimalusi, sh kirjade kirjutamine ja helistamine, aga kõik toovad välja, et sotsiaalmeedias oli inimestega suhtlemine lihtsam, sest see

oli vahetum kui kirjade kirjutamine ning see ei pidanud olema sünkroonne suhtlus nagu muidu telefonikõne on.

NK3: “Ma olen ära harjunud sellega, et kui ma midagi tahan, siis ma helistan kellelegi ja ta otsib mulle seda infot, et ma nii palju puudust enam sotsiaalmeediast ei tunne. Noh suhelda tahaks tegelikult inimestega ikkagi rohkem, sest noh varsti on meil kõigi peale ainult üks telefon kasutada ja üks seal läheb selline sõda lahti, et kes nüüd helistada saab.”

Samas toodi välja ka, et mõned alternatiivsed ajaveetmise tegevused tundusid neile endilegi kummalised, kui igavuse peletamiseks kirjutati televiisorist nähtud saadete põhjal üles telekava.

Küll aga ei tähendanud see, et sotsiaalmeedia eelistele ei mõeldud. Üksikud noored jagasid, et kui varem kirjutati luuletusi ja mõtteid enda sotsiaalmeediasse, siis nüüd tehakse seda paberile. Uuritavad tunnevad, et kuigi neid mõtteid ja tundeid saab enda seest välja ka paberile kirjutades, tuntakse puudust teise inimeste tagasisidest, sest tihti andis see uusi mõttekohti ning motivatsiooni. Lisaks jagasid noored kinnipeetavad, et nad tunnevad peale lihtsa suhtlusvahendi puudust uute inimestega tutvumisest.

NK5: “Kui varem muutus suhtlus vanade tuttavatega liiga ühekülgses, siis oli lihtne sotsiaalmeedias tutvuda uute inimestega mingites gruppides. Aga siin olles on ka see, et kogu aeg, iga päev on ühed ja samad näod ja telefonis pole ka koduste või sõpradega iga päev midagi rääkida enam, sest siin ei toimu midagi, ja siis tahaks küll, et saaks suhelda uute inimestega ja kuulda teistsuguseid kogemusi kui need, mida siin iga päev räägitakse.”

Lisaks sellele rääkisid mitu noort kinnipeetavat, et nende sotsiaalmeediakontosid haldavad nende lähedased. Peamiselt sel eesmärgil, et kui keegi soovib noore kinnipeetuga suhelda, siis oleks keegi, kes infot mõlemale osapoolle edastab.

4.2 Noorte kinnipeetavate arvamus sotsiaalmeediast ja selle vajalikkusest

Nagu noored jagasid, siis harjusid kõik mingil määral sellega ära, et sotsiaalmeedia neile enam kättesaadav pole. Küll aga usuvad nad, et sotsiaalmeedia on inimestele sellegipoolest tihti kasulik, sest lihtsustab inimestevahelist suhtlust. Sealjuures on kõik arvamusel, et täielikult ei tohiks sotsiaalmeedia kinnipidamisasutuses kättesaadav olla, sest kõik tunnevad, et see on neile endile

pigem positiivselt mõjunud. Sellegipoolest toovad nad välja, et piiratud sotsiaalmeedia tuleks neile kasuks. Piiratud sotsiaalmeedia all mõeldakse piiratud suhtlemislahendusi digivahenditega, Youtube'i kasutamise võimalust, kiire info leidmise võimalust. Näiteks jagatakse, et see tooks senistele suhtlemislahendustele vaheldust, võimaldaks taastada kadunud suhteid ning annaks võimalusi olla välismaailmaga paremini kursis. Lisaks sellele usuvad noored, et sotsiaalmeediast leiaksid nad infot karjäärivalikute kohta ning ühismeedia võimalus aitaks neil ajaga paremini kaasas käia, et taasühiskonnastamise protsess läheks valutumalt.

NK2: "No ma arvan, et ühiskonnas on ju nii paljud asjad juba edasi liikunud, et ei ole nii nagu siis, kui ma veel väljas olin. Ma tõenäoliselt olen niigi segaduses sellest olukorrast, kui ma kinnipidamisasutusest välja saan ja olen nagu vanainimene, kellel muidu on nuputelefon olnud. Mingi nagu õpetus või uuesti harjumine selle digitaalse maailmaga aitaks nagu valmistuda selleks ka üks hetk."

Kuigi noored mõistavad sotsiaalmeedia kasulikkust ja kahjulikkust, tuuakse eelkõige esile selle positiivsed küljed.

NK6: "Võrreldes tegelikult sellega, kui ma väljas olin, siis nüüd ma väärtustan palju rohkem seda vabadust, mis mul oli, sest ma sain sotsiaalmeedias kirjutada ja jälgida ja igast asju, et siin on kõik ju kontrollitud. Veits nagu oleks raamidesse pandud tunnen siin, et eesmärk on ju, et me lõpuks taasühiskonnastuks ja mingis osas oleks sotsiaalmeedia ju hea, et me hoiaksime välismaailmaga suuremat kontakti."

Kõik uuritavad üldjuhul kiidavad plaani, et vanglasüsteem on kinnipeetavatele arendamas võimalusi videokohtumisteks ja tsättimiseks (ingl. *chatting*) nende lähedastega. Peale selle ootavad nad võimalust, et see laieneb sotsiaaltöötajaga suhtlemiseks. Seejuures hinnatakse enim seda, et suhtlus muutub mugavamaks nii kinnipeetavale kui ka tema lähedasele ning peale selle annab sotsiaaltöötajaga suhtlemiseks alternatiivi.

NK2: "Mul on nii tihti seda juhtunud, et ma helistan oma pereliikmele ja ta selle kõne kutsumise ajal ei jõua vastu võtta ja siis ta alati kurvastab, et kaks sekundit jäi hiljaks kõne vastuvõtmisega ja tagasi ka ju helistada ei saa. See aitaks mõlemal võib-olla lihtsamalt suhelda."

NK5: “No kui sotsiaaltöötaja jääb juhuslikult haigeks või midagi, siis on hea, kui näiteks video teel saab selle programmi ikkagi läbi teha, sest muidu on see, et see areng jääb nagu seisma ja kohtumine lükkub edasi.”

Sealjuures aga toovad noored kinnipeetavad välja murekoha, et kui digitaalsete lahenduste abil suhtlemine muutub tihedamaks, siis võib kasvada igatsus kodu ja lähedaste järele, mis muudab kinnipidamisasutuses viibimise neile veelgi raskemaks.

NK6: “Ma ei ole oma ühte pereliiget peaaegu kaks aastat näinud ja ma kardan, et kui ma nüüd näeksin ühel hetkel teda, kasvõi videovahendusel, siis tuleb mingi madalhetk jälle ja vastik tunne tekib.”

4.3 Noorte kinnipeetavate tunnetuslikud muutused ja tajud neile sotsiaalmeedia kättesaamatuse tõttu

4.3.1 Noorte kinnipeetavate tunnetuslikud muutused ja tajud nende sotsiaalsusele sotsiaalmeedia kättesaamatuse tõttu

Kõik noored jagasid, et sotsiaalmeedia kättesaamatus on vähendanud nende suhtlusringkonda ning nad ei ole enam nii sotsiaalsed. Sealjuures märkisid kõik intervjuueeritavad, et enne kinnipidamisasutusse sattumist oli neil palju sõpru nii sotsiaalmeedias kui päriselus ning nad olid väga sotsiaalsed. Seda, et sotsiaalmeedia nende elust järsku ära kadus, kirjeldavad noored nii: šokk; tõsine olukord; keeruline (2); hull; närviline olek.

NK2: “Ma pidin sellest olukorrast alguses ikka natukene aega taastuma, sest kui ma enne suhtlesin iga päev, siis no alguses ma ei saanud kellelegi peale advokaadi helistada ka, aga siis järsku oli kõik suhtlus nagu katki lõigatud.”

NK3: “Algus oli väga raske ka just sellepärast, et ma ei saanud kellegagi lähedastest suhelda ja no ma olen praegu ja olin ka siis veel nii noor, et ma ei osanud kuidagi oma mõtete ja tunnetega hakkama saada, sest ma ei olnud pidanud kunagi veel üksinda niimoodi olema.”

Enamik uuritavatest jagasid, et nad sooviksid suhelda enda sõprade ja tuttavatega ning nad oleksid valmis seda tegema telefonikõne või kirjade kirjutamise abil. Küll aga töid mõned noored välja, et neil ei ole peas oma sõprade telefoninumbreid ega koduseid aadresse, et nendega helistada või

kirjutada oleks võimalik. Kui nende vahel valida, siis eelistavad enamik noored helistamist, aga mõne jaoks on see endiselt võõras.

NK1: “No sõbrad ja lähedased tahavad, et ma neile helistaksin ja ma nagu soovin, aga ma ei oska ega suuda ja ma ei saa ennast sundida. Ja siis ma mõtlengi sellele, et peaksin helistama, aga ma hakkamuresema, et miks ma üldse helistan ja äkki ta ei saa või ei taha mulle üldse vastata ja äkki ma peaksingi olema lihtsalt üks ja ei peagi suhtlema. Need mõtted mu peas käivad. Mulle oleks lihtsam neile kirju kirjutada, aga teiste jaoks on see harjumatu, et kuidas üldse kirjutada käsitsi kirja ja siis ongi peaaegu kõik suhted mul ka kadunud.”

Seoses mitme noore kogemusega, kuidas nende sotsiaalmeediakontosid haldavad nende lähedased, tuuakse välja, et see aitab pisut siiski elu normaliseerida ning annab parema võimaluse sõprussuhteid säilitada.

Noored kinnipeetavad viitavad ka *FoMO (Fear of Missing Out)* olemusele öeldes, et kui kinnipidamisasutuses oleks sotsiaalmeedia täielikult kättesaadav, siis tekiks halb tunne, kui näed teiste võimalusi käia pidudel või reisimas. Viidates lisaks sellele, et kinnipidamisasutusest väljaspool liigub inimeste elu ikka edasi, toob üks kinnipeetav välja, et mõnes olukorras võib piiratud suhtlus mõjuda rusuvalt.

NK3: “Kui on mingi kriitiline olukord, näiteks keegi on haiglasse sattunud või midagi, siis on väga ärev tunne, kui mingit uut infot peale ei tule ja olukorraga kursis ei saa olla. Siis on väga keeruline ikkagi uinuda ka, sest mõtled kogu aeg sellele.”

Mõned noored kinnipeetavad tõid välja selle, et lisaks uutele inimestele sooviksid nad vahel suhelda lihtsalt erinevate inimestega, kellega võib (taas)tekkida klapp ning nad saaksid oma mõtteid ja arvamusi jagada kellegagi, kes oskab sellele ka vastata.

NK6: “Siin on nii teist sorti inimesed, et nendega ma ei suuda rääkida näiteks tulevastest töömõtetest või midagi. Et siin ei ole mul nagu neid inimesi, kes mõtleksid minuga kaasa või minuga sarnaselt, aga siin mõeldakse hoopis vähemolulisematele asjadele.”

4.3.2 Noorte kinnipeetavate tunnetuslikud muutused nende isiksuse arengul sotsiaalmeedia kättesaamatuse tõttu

Kuigi sotsiaalsusele ei mõju sotsiaalmeediast eemalolek noorte hinnangul hästi, tunnevad kõik noored, et sotsiaalmeediast eemalolek on andnud neile aega, et piisavalt endaga tegeleda ning mõelda enda varasematele valikutele, sest kui sotsiaalmeedia oleks neile kättesaadav, siis veedaksid nad enda vaba aja vaid seal. Lisaks sellele sidusid uuritavad sotsiaalmeediast eemaolekut ka parema unekvaliteediga. Noored jagasid, et tunnevad end rohkem vabana ning üks märguanne telefonil ei mõjuta nende järgmisi veedetud tunde.

NK1: “Mu vanemad kunagi ütlesid küll, et miks ma telefonis istun kogu aeg ja milleks ma kasutan seda telefoni, et elus on palju muud ka, aga siis mind ei huvitanud see, teised asjad huvitasid mind üldse. Aga nüüd ma saan aru, miks nad seda rääkisid. Võib-olla see kõlab kuidagi naljakalt, aga ma olen õnnelik selle üle, et mind siia saadeti, et nagu see mõistus tuli pähe, et ei pea kogu aeg telefonis olema.”

Küll aga rääkisid noored, et kui varem oli internetis hulk sõpru, kellega enda mõtteid ja arvamusi jagati, siis seeläbi õpiti tundma nii erinevaid inimesi kui ka iseennast, aga nüüd sellist võimalust iga päev ei ole.

NK5: “Ja veel, et kui on mingid arvutimängud ja need on mingil määral strateegilised või vajavad nagu mõtlemist, siis aja jooksul sa näed, kuidas keegi teine mõtleb ja areneb. Selle pealt ma nagu varem õppisin ka ja õppisin ennast tundma, kui ma polnud mingitele asjadele varem mõelnud, et ma nägin nagu mingit uut mõtet või midagi. Aga praegu ma vahel raamatutest leian midagi, aga see pole ikka nii.”

Lisaks on uuritavad jaganud, et sotsiaalmeedia aitaks saada karjääriteadlikumaks, sest seal jagatakse kogemuslugusid rohkem kui neid leiab raamatukaane vahelt ning need inspireerivad.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Minu bakalaureusetöö eesmärk oli mõista, millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate kogemused ja tajud seoses sotsiaalmeedia kättesaadavuse puudumisega kinnipidamisasutuses. See hõlmab uurimist, kuidas nad tajuvad sotsiaalmeediast eraldatust kinnipidamise perioodil ja milliseid muutusi nad seetõttu sellel perioodil kogeavad.

Selles peatükis annan individuaalintervjuudest selgunud tulemustele tuginedes vastused bakalaureusetöö teises peatükis esitatud kahele peamisele uurimisküsimusele ning kahele alaküsimusele. Sealjuures diskuteerin ka noorte kinnipeetavate kogemuste ja arvamuste üle sunnitud sotsiaalmeediapausil ning seostan neid sotsiaalmeediaga. Seejärel toon välja meetodi kriitika, milles kirjeldan, kuidas valitud meetodid käesolevas uuringus esinesid ning käsitlen võimalikke edasisi uurimissuundi.

5.1 Järeldused ja diskussioon

Järeldusi teen vastavalt esitatud uurimisküsimustele, sealjuures võrdlen andmeid varem töös välja toodud teoreetiliste lähtekohtadega.

1. Millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate kogemused seoses sotsiaalmeedia kättesaamatusega?

Noored kinnipeetavad tarbisid süüdimõistmisele eelnenud ajal peaaegu kõiki tavapäraseid sotsiaalmeediaplatforme ning kasutasid neile omaseid funktsioone. Näiteks Facebook'i kasutasid inimeste jälgimiseks ja lähedaste ning tuttavatega suhtlemiseks, Instagrami oma elu jagamiseks ja teiste jälgimiseks. Peale selle kasutasid noored suhtlemiseks VK suhtlusplatvormi, Telegrami ja Discordi. Peamiselt olid kõik noorte varasemad sotsiaalmeediakogemused seotud suhtlemisega, nii sõprade kui ka pereliikmetega. See on ka varem tehtud uuringutest selgunud, et sotsiaalmeedia on noorte jaoks oluline just sõpradega suhtlemiseks (O'Keeffe jt, 2011: 801), sest sõprus on noore inimese jaoks kõige olulisem suhe, mis arendab tema sotsiaalsust ning annab emotsionaalset tuge (Brown ja Klute, 2003: 330). Sealjuures oli peaaegu kõikide uuritavate sotsiaalmeediakasutus pigem aktiivne-avalik (Eggermont ja Frison, 2020: 704) jagades sotsiaalmeedias iseenda tegemisi ja jälgides teisi. Noored tundsid, et sõprade elu jälgimine ning enda oma jagamine sotsiaalmeedia

kaudu lähendas neid teistega, mis oli sarnaselt ka teadlaste Deters ja Mehl'i (2012: 582) uuringu peamine tulemus. Teiste noorte kinnipeetavate sotsiaalmeediakasutus oli varem pigem aktiivne-privaatne (*ibid.*), kui sotsiaalmeedia peamine eesmärk oli nende jaoks sõnumite vahetamine sõprade ja pereliikmetega. Sealjuures olid kõik noored ühismeedia igapäevased kasutajad. Mõned noortest tundsid, et neil oli sotsiaalmeediast sõltuvus ning nad vajasis seda eluga toime tulemiseks, millele Brooks ja Longstreet (2017: 74) viitasid kui sotsiaalmeediasõltuvusele.

Küll aga ei viidanud noorte kogemused sellele, et nad oleksid sotsiaalmeediat kasutanud probleemide eest põgenemiseks (Caplan, 2010: 1090), vaid pigem aja veetmiseks ja sõpradega suhtlemiseks. Sealjuures tõid küll noored välja, et suhteprobleeme sõpradega eelistati arutada sotsiaalmeedias.

Noorte kogemused näitavadki selgelt, et nende jaoks on sotsiaalmeedial eriline roll just see, millele viitasid Fokkema ja Knipscheer (2007: 503), et suhtlemine võimaldab vähendada üksindustunnet. Uuritavad tundsid, et aktiivse suhtluse võimalus lähedastega tegi neid õnnelikumaks. Parema heaolu ja aktiivse sotsiaalmeediasuhtluse seost on avastatud ka varasematest uuringutest (Murumaa-Mengel jt, 2023: 265).

Lisaks sõpradega suhtlemisele oli noorte jaoks oluline uute inimestega tutvumine. Spies Shapiro ja Margolin (2014: 15) on välja toonud, et uued inimesed võivad tuua uusi mõttekohti ning teadmisi, mis panustab noore eneseteadlikkusse ja identiteeti. Samas ei viidanud uuritavad ohule, millest kirjutas teadlane Subramanian (2017: 70), et eelistatakse suhelda endale sarnaste inimestega, mis võib viia isevalitud infomulli tekkimiseni (Zuiderveen Borgesius jt, 2016: 3). Küll aga selgus noorte kogemustest, et sotsiaalmeedia aitas suurendada kuuluvustunnet olenemata Spies Shapiro ja Margolini (2014: 15) viitest, et selleks peaks suhtlema vaid nendega, kes juba jagavad samu väärtusi. Sotsiaalmeedia oli noorte kinnipeetavate jaoks oluline enda jaoks uue vajaliku info saamiseks näiteks mõnelt sisuloojalt või spetsialistilt, kes enda sisu sotsiaalmeedias jagab. Kuigi noored olid teadlikud, et sarnast infot võib saada ka näiteks raamatutest, hindasid kõik seda vahetat ja värsket info saamist.

Lisaks kasutasid noored kinnipeetavad varem sotsiaalmeediat meelelahutuse eesmärgil, selle jaoks kasutati peamiselt Youtube'i platvormi või TikTok'i, et kuulata muusikat või vaadata erinevaid videoid. Sotsiaalmeediat kasutati lisaks hetkemõtetest põgenemiseks. Noorte jaoks oli igapäevaosa sotsiaalmeedia abil näiteks keelte õppimine, sest välismaalastega suhtlusvõrgustikes suhtlemine

aitas neil enda oskusi arendada või luua. Norras läbi viidud sotsiaalmeediakasutuse uuringustki selgus, et sotsiaalmeedia peamised funktsioonid on meelelahutus ja uue teabe leidmine (Brandtzæg ja Heim, 2009).

Ühtlasi selgus käesolevast uuringust, et noored kinnipeetavad kasutasid sotsiaalmeediat iseenda elu ja mõtete jagamiseks, postitades näiteks pilte enda tegemistest või luues tekstipostitusi. Spies Shapiro ja Margolin (2014: 15) on varem kirjutanud, et see annab võimaluse noortel saada enda tegemistele tagasisidet ning see võib anda neile indu ja muuta nende arvamust iseendast. Sealjuures selguski käesolevast uuringust, et positiivne tagasiside motiveeris näiteks luuletusi kirjutama veelgi enam.

Noored kinnipeetavad jagasid kogemusi, kuidas sotsiaalmeedia kättesaamatusega oli vaja pikalt harjuda, sest alguses oli see noorte kinnipeetavad jaoks enneolematu olukord, kui sotsiaalmeediat enam igapäevategevusteks ja vaba aja veetmiseks kasutada ei saanud. Sarnaseid mõtteid jagasid noored varem Eestis tehtud uuringus, kui sotsiaalmeediapausil üllatuti, kui suur osa ühismeedia inimese elus tegelikult on (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 272). Näiteks ei osanud kinnipeetavad oma mõtteid vabal ajal suunata, sest varem oli seda teinud nende eest sotsiaalmeedia. Küll aga nagu öeldud, vajas olukord harjumist ning sotsiaalmeedias suhtlemisele ja meelelahutusele leiti alternatiivid. Noored õppisid enda lähedaste ja sõpradega suhtlema telefoni või kirja teel, ehkki kõik tundsid vähemal või rohkemal määral puudust vahetust kirjalikust suhtlusest. Lisaks igatsesid kinnipeetavad võimalust suhelda uute inimestega, kelleni sotsiaalmeedia abil oli väga lihtne jõuda ning kes tõid igapäevaellu vaheldust.

Mõne noore puhul saab märgata uurijate Kim ja Oh (2023) väljatoodut, et noorte jaoks on sotsiaalmeedias suhtlemine lihtsam kui telefoniga helistades, eelkõige toodi välja põhjus, et sotsiaalmeedias vestlemine annab mõlemale osapoolle rohkem vabadust vastata siis, kui selleks on võimalus. Mõned noored kinnipeetavad harjusid telefonikõnede tegemisega ära, samas kui teistel oli telefonikõnede tegemisega tõttu keerulisem leppida. Olgugi et kinnipidamisasutuses saab telefonikõne asemel kirjutada ka paberil kirju, siis noortel kinnipeetavatel ei ole see peamine suhtlusvahend, kuna suhtluspartnerite jaoks on see harjumatu ning vastust ei pruugi tulla. Sealjuures jagasid uuritavad, et just seetõttu ongi nende suhtlusringkond vähenenud. Peale selle tõid noored välja, et kinnipidamisasutuses ei pruugi nad leida vestluskaaslast, kellega neil oleks võimalik huvipakkuvatel teemadel rääkida, ent sotsiaalmeedias oli ligipääs olemas kõikidele

inimestele, mistõttu juhtub, et noor ei pruugigi näost-näku kinnipidamisasutuses suuresti kellegagi suhelda.

a. Mida arvavad 18–21-aastased noored kinnipeetavad sotsiaalmeedia keelamisest kinnipidamisasutuses enda kogemuste põhjal?

Noored kinnipeetavad harjusid aja möödudes sotsiaalmeedia kättesaamatusega ära, ehkki kõik tunnevad erinevatest sotsiaalmeediavõimalustest puudust, peamiselt suhtlemisest, aga ka enda tulevikuks vajalike teadmiste saamisest. Seega on kõik noored arvamusel, et piiratud sotsiaalmeedia võiks kinnipidamisasutuses olemas olla. Kuigi Irwin (1970: 138) tõi üldiselt meediast kirjutades välja, et see võib kinnipeetavatele näidata vaid väikest osa ühiskonnast ning seeläbi tekib neil ebatõene kujutluspilt, mis raskendab taasühiskonnastamist, usuvad noored, et sotsiaalmeedia pigem aitaks neil ajaga kaasas käia ning olla teadlik erinevatest muutustest, lisaks hoida suhteid lähedaste ja sõpradega, et taasühiskonnastudes oleks nende ümber inimesed alles. Soome nutivangla kogemused näitavadki, et aktiivne suhtlus lähedastega aitab edukamalt ühiskonda taasintegreeruda (Puolakka, 2023).

Sarnaselt Vanderbosch (2005: 96) välja toodud üldise meedia kättesaadavuse positiivsete külgedega kinnipidamisasutuses, et see aitab neil peletada üksindustunnet, tõid samuti noored välja, et sotsiaalmeedia kättesaadavus praegu annaks neile võimaluse hoida end kursis teistega ja arutada pikemalt neile huvipakkuvatel teemadel.

b. Millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate hinnangud ja ootused uutele digitaalsetele lahendustele kinnipidamisasutuses?

Üldjuhul noored kinnipeetavad ootavad tulevasi digitaalseid suhtluslahendusi, nagu lähedastega vahetu digitaalne vestlus või videokõne (Lauk, 2024), sest see annab lihtsama ja huvitavama võimaluse enda lähedastega ühenduses olla. Lisaks üksindustunde vähenemisele suurendab aktiivsem kontakt lähedastega ka turvatunnet (O’Keeffe jt, 2011: 801). Kuigi noored kinnipeetavad ei viidanud, et neil oleks varem sotsiaalmeediat kasutades tekkinud väljajätuse tunnet, mille ohule viitas koos teiste teadlastega Burnell (2019: 8), kardavad noored uute digitaalsete suhtlemislahendustega (Lauk, 2024) selleni jõuda, kui neil tekib võimalus tihedamalt oma lähedasi videovahendusel näha.

2. Kuidas tunnetavad 18–21-aastased noored kinnipeetavad sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevaid muutusi neile endile kinnipidamise perioodil?

Nagu mainitud, on aktiivne suhtlus sotsiaalmeedias tugevalt seotud heaolu ja üksindustunde vähenemisega (Deters ja Mehl, 2012). Noored kinnipeetavad tunnistasidki, et sotsiaalmeedia kättesaamatus on suurendanud nende üksindustunnet, kui varem sellega probleeme ei olnud. Eriti tugevalt tundsid noored kinnipeetavad sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevaid muutusi kinnipidamise alguses, sest vahistatuna polnud võimalik suhelda oma pere ega sõpradega. Noored ei osanud oma mõtete ja tunnetega üksinda hakkama saada, sest neil ei olnud sellist vajadust kunagi varem tekkinud. Uurijad Fokkema ja Knipscheer (2007: 503) on niisamuti viitanud, et sotsiaalmeedia pakub võimalusi leevendada üksindustunnet. Kuigi noored kinnipeetavad viitasid sunnitud sotsiaalmeediapausil olles ka selle positiivsetele külgedele, toodi esimese asjana alati välja selle negatiivsed pooled.

Kuigi, erinevalt sellest, et sotsiaalmeedia kättesaamatus vähendas noorte kinnipeetavate sotsiaalsust, arendas see hoopiski nende isikust. Noored tunnevad, et sotsiaalmeediast eemalolek on andnud neile võimaluse mõelda tagasi ning tegeleda iseenda sisemiste probleemidega. Sealjuures tegeleda sellega, et õppida igapäevatoimetusi tegema ilma, et nende hulka kuuluks sotsiaalmeedia. Kuigi noored viitasid, et sotsiaalmeediast eemalolek mõjus rusuvalt eriti kinnipidamise alguses ning kogemused näitavad, et sotsiaalmeediast eemal olles tundus aeg tühine, näiteks kirjutati igavuse peletamiseks hakati päevast päeva kirjutama üles telekanalite saatekavasid, siis kadus see tühisuse tunne aja möödudes ära. Noored kinnipeetavad leidsid tänu sotsiaalmeedia kättesaamatusele endale huvipakkuvaid valdkondi ning alternatiive, kuidas veel enda vaba aega veeta saab. See viitab ka varem Eestis läbi viidud sotsiaalmeediapausi uuringu tulemustele, kui noored tundsid, et ühismeediata veedetud aeg on tühine ning vabal ajal pidi harjuma alternatiivsete tegevustega (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019: 5). Sealjuures leidsid noored kinnipeetavad hiljem võlu sellest, kui oled hetkes, mitte ei mõtle, kus on telefon või ei oota, millal keegi sõnumile vastab.

Kuigi suurt osa vabatahtlikult sotsiaalmeediapausil olevate inimeste põhjal tehtud uuringute tulemusi käesolevas töös võrrelda ei saa, on mõni tunnetatav muutus siiski nii sunnitud kui ka vabatahtlikul sotsiaalmeediapausil sarnane. Lisaks sellele seostati ka enda une kvaliteedi paranemist sellega, et sotsiaalmeedia enam kättesaadav pole, millele sarnased tulemusi avastas Uus-Meremaal ka sotsiaalmeedia vähendamisest uuringu teinud Wei Liao (2019: 58). Lisaks

viidati käesoleva uuringu intervjuudes ka võimalikule väljajätuse tunde, mis oli Coyne ja Woodruffi (2023: 12) sotsiaalmeediapausi uuringuski olulisel kohal.

Mõne noore varasemad kogemused viitasid Brooks ja Longstreet'i (2017: 74) defineeritud internetisõltuvuse seisundile, kui telefonist ja sotsiaalmeediast ilma jäädes kogesid nad ebameeldivaid tundeid, millest taastumine võttis aega. Uuritavate kogemused näitasid seega selgelt Subramaniani (2017: 70) välja toodud aspektile, et varem mõjutas sotsiaalmeedia liiga palju nende igapäevaelu, mida nad nüüd sunnitud sotsiaalmeediapausil on hakanud mõistma. Samu avastusi jagasid noored ka 2017. ja 2018. aastal Eestis läbi viidud sotsiaalmeediapausi uuringus (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2019: 272).

Samas tunnevad noored, et nende internetisõbrad arendasid nende enda isiksust, sest kuuldes teise inimese mõtteid, hakkasid ka nemad mõtlema iseenda peale, ent sellist võimalust kinnipidamisasutuses ei ole. Spies Shapiro ja Margolin (2014: 15) kirjutasid samuti, et sotsiaalmeedia kasutajate mitmekesisus võimaldab kujundada enda identiteeti ning leida uusi arvamusi. Lisaks tunti, et sotsiaalmeedia abil on võimalik näha erinevaid tuleviku- ja karjäärivõimalusi, mis samuti suunab inimeste enda mõtlemist ning võib panna tegutsema.

Sotsiaalmeedia on võimaluste maailm, mis puudutab tänapäeval peaaegu kõiki noori, sh Eestis (Kõuts-Klemm jt, 2017: 289). Ühismeedia on teema, mis saab tänapäeval väga palju kõlapinda ning seda uuritakse palju. Varem tehtud sotsiaalmeediauuringute tulemused, mis näitavad platvormide kasutamist ning nende olulisi funktsioone tarbijale, on võrdlemisi sarnased käesoleva töö uuritavate kogemuste põhjale (st milline sotsiaalmeedia kasutaja noor enne kinnipidamist oli). Tuginedes käesoleva uuringu tulemustele ja järeldustele, on näha, et sunnitud sotsiaalmeediapausist tulenevad muutused noore kinnipeetava mõtetes on väga sarnased sellega, kui tehakse nii-öelda tavalist sotsiaalmeediapausi (ingl *social media break / social media detox*) (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019; Coyne ja Woodruff, 2023): tekib üksindustunne, samas mõistetakse, kui palju väärtuslikum on päriselusuhtlus.

Samas, nagu öeldud, ei saa sunnitud ja vabatahtlikku sotsiaalmeediapausi igas aspektis võrrelda. Vabatahtliku sotsiaalmeediapausi uuringuid teatakse ette ning osalejal on võimalik selleks ette valmistada, näiteks kirjutada lähedastele, et nad ei ole sotsiaalmeedias mingil perioodil kättesaadavad (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019: 7–8). Arvestades, et käesolevas töös käsitletud

sunnitud sotsiaalmeediapaus ei ole ettehoiatatud, polnud noortel kinnipeetavatel võimalik nii-öelda ette hoiatada ka oma sõpru ja tuttavaid. Noored tõid välja, et kuna klassikalise suhtluskanali kaudu nad lähedastele kirjutada või vastata ei saa, siis mõjutab see suhtluspartnerite motivatsiooni suhelda ning vähendab noore kinnipeetava suhtlusringkonda. Küll aga tõid sellega sarnase aspekti välja ka nii-öelda vabatahtlikul sotsiaalmeediapausil olnud noored, et periood näitab, kes hoolib piisavalt (Lepik ja Murumaa-Mengel, 2019: 8).

Kuna kõigi noorte kinnipeetavate sotsiaalmeediakasutus oli aktiivne, erines vaid see, kas see oli privaatne või avalik, siis ei ole võimalik analüüsida, kas passiivse sotsiaalmeediakasutusega noorel oleks sunnitud sotsiaalmeediapausil teistsugused kogemused või mitte, arvestades, et aktiivne sotsiaalmeediasuhtlus- ja kasutus on üldjuhul seotud ka parema heaoluga (Deters ja Mehl, 2012: 582). Sealjuures võib küll öelda, et noorte varasema aktiivse sotsiaalmeediakasutuse tõttu oli nende üleminek sunnitud sotsiaalmeediapausile pigem keeruline ning alternatiive igapäevaelu rutiini pidi leidma mitmeid.

5.2 Meetodi kriitika

Käesolevas bakalaureusetöös kasutasin ma uurimismeetodina individuaalintervjuusid, et mul oleks võimalik uuritavaga süvitsi minna. Sealjuures olid intervjuud semistruktureeritud ning üritasin küsimusi koostades keskenduda sellele, et need oleksid pigem suunava iseloomuga.

Lisaks sellele võib intervjuu tegemist ning seeläbi uuringu tulemusi mõjutada minu kui uuritava kohalolu intervjuerides. Nagu olen ka varem maininud, oli minu uuritavate aeg piiratum, sest neil oli kindel päevakava, ning seetõttu pidin enda aega pidevalt jälgima ja kontrollima, mis võis vähendada andmete kvaliteeti, sest minu pidev aja jälgimine võis peatada ka uuritava kogemuse kirjeldamise. Küll aga ei juhtunud seda minu õnneks liiga palju ning noored kinnipeetavad jagasid oma sotsiaalmeediakogemusi- ja tundeid enamasti meelsasti. Sealjuures ei saa mainimata jätta, et kuna pidin intervjuud läbi viima näost-näku, olin fikseeritud kindlasse ajalise raami (Murumaa-Mengel, 2020: 707). Ajaline piirang võis piirata ka intervjueritavate võimalust end vabalt väljendada. Seoses keerulisema intervjuude läbiviimise keskkonnaga (Viru Vangla) pidin arvestama ka sellega, et pean kõik intervjuud läbi viima samal päeval, sest kinnipidamisasutusse sisenemiseks oli vaja taotleda vastavaid lubasid, sh luba salvestusseadme jaoks. Sealjuures võib

aga kinnipidamisasutuse intervjuu läbiviimise keskkonnana mõjutada uuritavate avameelsust ja mugavust võimaliku stressi või hirmu tõttu.

Meetodi kriitikana võib välja tuua ka valimi piirangud, et kuigi valimisse kuulunud kuus uuritavat annavad väärtuslikku teavet, on valimi suurus sellegipoolest väike. Seejuures ei saa tulemusi üldistada ning piiratud valimi suurus võib vähendada uuringu tegelikku statistilist jõudu ja usaldusväärsust. Sealjuures isegi kui püüdsin andmeid tõlgendades olla objektiivne, võivad isiklikud eelarvamused ja tõlgendused mõjutada uuringu tulemusi, sest kvalitatiivsete andmete tõlgendamine on alati subjektiivne, mistõttu ei saa uuringu tulemusi hinnata täielikult tõseks.

5.3 Võimalikud edasised uurimissuunad

Kinnipeetavaid uuritakse üldiselt Eestis väga harva, sealjuures noori veelgi vähem. Küll aga on uuritud üldiselt süüdimõistmise ja vangistamise mõju kinnipeetavate vaimsele tervisele (Haring jt, 2019). Sealjuures on võimalik uurida täpsemalt vangistamise mõju noorte vaimsele tervisele, hinnates sealjuures seda, et neilt võetakse lisaks vabadusele üks peamisi suhtlusviise – sotsiaalmeedia. Ehkki käesolevas töös andsin põgusa ülevaate, kuidas noored ise tunnetavad, millised muutused neis endis toimusid, ei keskendu ma siin sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevale mõjule nende vaimsele tervisele, kui noored ise selleni oma kogemustega ei jõudnud.

Kuna teoreetilises ülevaates tõin välja üldiselt meediakasutuse võimalikud kasu- ja kahjutegurid kinnipeetavatele, ei ole vähemalt Eestis uuritud võimalikke mõjutegureid sotsiaalmeedia puhul. Seejuures peaks olema valimi suurus palju suurem ning kaasama võimalikult palju erinevaid inimesi, et saaks teha vastavaid järeldusi. Samas pärineb enamik uurimusi üldiselt meedia eelistest ja puudustest kinnipeetavatele aastate tagusest ajast, ent kuna meedia uueneb pidevalt, oleks oluline uuendada ka neid tulemusi ja uuringuid.

Sealjuures on aga näha, et Eesti vanglasüsteem on uurinud ja analüüsinud, kuidas kinnipeetavate suhtlemisvõimalusi, ja seeläbi nende sotsiaalsust, arendada, sest lähitulevikus plaanitakse luua digitaalsed suhtlemisvõimalused kinnipeetavatele. Toetudes sellele on võimalik uurida selle mõju kinnipeetavatele, kui need võimalused lõpuks neile luuakse, sest käesolevast tööst tuli välja, et noortel on sellega seoses nii hirme kui ka lootusi. Sealjuures saab tulevikus uurida ka seda, kuidas uued suhtlemislahendused muudavad kinnipeetavate lähedaste igapäevaelu- ning mõtteid.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk oli mõista, millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate kogemused ja tajud seoses sotsiaalmeedia kättesaadavuse puudumisega kinnipidamisasutuses. Minu jaoks oli oluline mõista, kuidas noored kinnipeetavad ise sotsiaalmeediast mõtleavad ning kuidas sotsiaalmeedia puudumise mõju iseendale defineerivad ja tunnetavad. Selleks uurisingi noorte enda kogemusi seoses sotsiaalmeediaga ning toimunud muutusi, kui sotsiaalmeedia neile enam kättesaadav polnud.

Empiirilise uuringu viisin läbi sihipärase valimi alusel leitud kuue Eesti noore kinnipeetava hulgas, kelleni jõudsin nii-öelda värvavalvuri kaudu, kes võimaldas mulle sissepääsu uurimisväljale. Sealjuures oli valimisse kuulunud noortel kinnipeetavatel valmidus suhelda minuga eesti keeles. Uuringustrateegiana lähtusin kvalitatiivsetest meetoditest, sealjuures viisin läbi kuus individuaalintervjuud, ning juhtumiuurimuse olemusest, kui uurisin üht üldisemat aspekti (sotsiaalmeediapaus) kindlas raamistikus (sunnitud sotsiaalmeediapaus). Saadud andmeid analüüsisin kvalitatiivse tekstianalüüsile tuginedes, et mõista uuritavate tõlgendusi ja kogemusi.

Intervjuudest selgus, et kõik noored kinnipeetavad olid varem aktiivsed sotsiaalmeedia kasutajad, sealhulgas kasutati seda nii meelelahutuseks, suhtlemiseks kui ka enese presenteerimiseks. Sealjuures toodi välja ka võimalikku sotsiaalmeediasõltuvust, mis raskendas sunnitud sotsiaalmeediapausil uue rutiiniga harjumist.

Noorte kinnipeetavate kogemuste ja tunnistuste põhjal oli sotsiaalmeediast lahtiütlemine ka üldiselt keeruline, sest peamise suhtlusvahendi kättesaamatus tekitas üksindustunnet, mis võis endaga kaasa tuua ka ärevuse ja väljajäetuse tunde. Uuringu käigus jagasid noored veel sedagi, et nende suhtlusringkond on muutunud väiksemaks ning see võib mõjutada nende sujuvat taasühiskonnastumise protsessi.

Samas selgus uuringust, et noored oskavad tänu sunnitud sotsiaalmeediapausile rohkem hinnata alternatiivseid tegevusi peale sotsiaalmeedia ning nende mõtteid ei suuna enam ühismeedia. Peale selle on sunnitud sotsiaalmeediapaus pannud noori kinnipeetavaid hindama enda varasemat sotsiaalmeediakasutust, mille tulemusena on leitud, et kuigi ühismeedias suhtlemine on lihtne ja vahetu, on päriselusuhtlus ja päriselu kogemustel suurem väärtus. Sealjuures olid peaaegu kõik noorte välja toodud muutused ning kogemused sarnased vabatahtlikule sotsiaalmeediapausile,

ehkki noortel kinnipeetavatel ei olnud võimalik sunnitud sotsiaalmeediapausiks ettevalmistuda ning ühel hetkel otsustada, et nüüd pöörduvad nad ühismeediasse tagasi.

Sellest hoolimata arvavad noored kinnipeetavad sotsiaalmeediast pigem head, ehkki nende kogemused kinnipidamise eel ning ajal annavad mõista, et oluline on ühismeediat tarbida vastutustundlikult, et seetõttu ei vähendaks see teiste elude osade väärtust. Noored kinnipeetavad usuvad, et piiratud ligipääs mingisugusele sotsiaalmeediale võib positiivselt mõjutada nende taasintegreerumist ühiskonda, et õppida uuesti tundma interneti ning inimesi ja saada uuemat ja vahetumat informatsiooni valdkondade kohta, mis neile huvi pakuvad. Intervjuudest selgus, et noored kinnipeetavad ootavad tulevasid digitaalseid suhtlemislahendusi, ent aktiivsem suhtlus lähedastega võib suurendada igatsust elule väljaspool kinnipidamisasutust.

Minu bakalaureusetöös tehtud empiiriline uuring oli Eestis esimene, mis uuris sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevaid muutusi noortele kinnipeetavatele, kelle igapäevaelu varem sotsiaalmeedia kuulus. Lähtudes minu uurimistulemustest tuleks edasistes uuringutes uurida seda, kuidas aitavad uued digitaalsed lahendused noorte kinnipeetavate igapäevaelule kaasa ning kuidas võib see anda panuse nende taasühiskonnastamisele. Peale selle võib uutele lahendustele tuginedes uurida kinnipeetavate lähedaste vaadet, kuidas panustab see nende heaollu, et neil on võimalik tänu uutele lahendustele kinnipeetud lähedastega suhelda lihtsamalt.

SUMMARY

The purpose of the bachelor's thesis “Experiences of young Estonian inmates during forced disengagement from social media” was to understand how inmates perceive the lack of access to social media, more specifically from the youth point of view, whose daily lives were to some extent influenced by social media. It was important for me to understand how young inmates themselves think about social media and how they define and experience the impact of the absence of social media on themselves to a greater or lesser extent. To achieve this, I explored the young inmates' own experiences related to social media and the changes that occurred when social media was no longer accessible to them.

I conducted an empirical study among six young Estonian inmates selected through a targeted sample, whom I reached through a "gatekeeper" who facilitated my access to the research field. The young inmates included in the sample were willing to communicate with me in Estonian language. The research strategy was based on qualitative methods, including conducting six individual interviews and a case study approach, focusing on a specific aspect (social media break) within a particular framework (forced social media break). I analyzed the data using qualitative text analysis to understand the participants' interpretations and experiences.

The interviews revealed that all young inmates had been active social media users, using it for entertainment, communication, and self-presentation. It was also highlighted that there could be a potential dependence on social media, which made it challenging for them to adjust to a new routine during the forced social media break.

Based on the experiences and testimonies of the young inmates, it was generally difficult to detach from social media because the inaccessibility of the primary means of communication caused feelings of loneliness, which could also lead to anxiety and a sense of exclusion. During the study, they also shared that their social circle had become smaller, which could affect their smoother reintegration process into society.

However, the study also revealed that due to the forced social media break, the young people have learned to appreciate alternative activities besides social media, and their thoughts are no longer solely focused on social media. Additionally, the forced social media break has led the young inmates to evaluate their previous social media use, realizing that while communication on social

media is easy and immediate, face-to-face interactions and real-life experiences hold greater value. Almost all the changes and experiences mentioned by the young inmates were similar to those experienced during a voluntary social media break, even though they did not have the opportunity to prepare for the forced social media break and at one point to return to social media.

Nevertheless, the young inmates generally have a positive view of social media, although their experiences before and during detention suggest that responsible social media consumption is important so as not to diminish the value of the other parts of their lives. The young inmates believe that limited access to social media can positively influence their reintegration into society, helping them to refresh their knowledge about the internet, people, and to gain more current and direct information about topics that interest them. The interviews revealed that the young inmates are looking forward to the future digital communication solutions, even though more active communication with the loved ones may increase their longing for life outside the detention facility.

The empirical study conducted in my bachelor's thesis was the first in Estonia to investigate the changes experienced by young inmates due to the inaccessibility of social media, which had been a part of their daily lives. Based on my research findings, future studies should explore how new digital solutions can contribute to the daily lives of young inmates and how this can help in their reintegration into society. Furthermore, building on these new solutions, research could also examine the perspectives of inmates' loved ones on how this contributes to their well-being, making it easier for them to communicate with their detained loved ones.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Akram, W. ja Kumar, R. (2017). A Study on Positive and Negative Effects of Social Media on Society. *International Journal of Computer Sciences and Engineering*, 5, 347-354. https://www.ijcseonline.org/pdf_paper_view.php?paper_id=1527&57-IJCSE-02480.pdf
2. Anderson, M. ja Jiang, J. (2018). Teens' Social Media Habits and Experiences. Kasutatud 04.01.2024, <https://www.pewresearch.org/internet/2018/11/28/teens-social-media-habits-and-experiences/>
3. Bayer, J. B., Ellison, N. B. ja Triêu, P. (2020). Social Media Elements, Ecologies, and Effects. *Annual Review of Psychology*, 71(1), 471–497. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010419-050944>
4. Berger, C. H. ja Calabrese, R. J. (1975). Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication. *Human Communication Research*, 1, 99–112. doi:10.1111/j.1468-2958.1975.tb00258
5. Beyens, I., Pouwels, J.L., Keijsers, L. van Driel, I.I. ja Valkenburg, P. M. (2020). The effect of social media on well-being differs from adolescent to adolescent. *Scientific Reports*, 10(1), <https://doi.org/10.1038/s41598-020-67727-7>
6. Bilandzic, H., Reifová, C., Siibak, A. ja Vittadini, N. (2014). *Generations and Media: The Social Construction of Generational Identity and Differences*. N., Schröder, K. C., Hallet, L. (toim). New York: Routledge.
7. Blumer, H., ja Hauser, P. M. (1970). *Movies, delinquency, and crime*. New York: Arno Press & The New York Times.
8. Brandtzæg, P. B. ja Heim, J. (2009). Why People Use Social Networking Sites. 3rd *International Conference on Online Communities and Social Computing*, lk 143–152, https://doi.org/10.1007/978-3-642-02774-1_16
9. Brooks, S. ja Longstreet, P. (2017). Life satisfaction: A key to managing internet & social media addiction. *Technology in Society*, 50, 73–77.
10. Brown, B. B., ja Klute, C. (2003). Cliques, crowds, and friendships. G. R. Adams & M. Berzonsky (toim), *Handbook of Adolescent Development* (lk 330–348). London: Blackwell.
11. Burnell, K., George, M. J., Ehrenreich, S. E., Underwood, M. K. ja Vollet, J. W. (2019). Passive Social Networking Site Use and Well-Being: The Mediating Roles of Social

- Comparison and the Fear of Missing Out. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(3), 5. artikkel, <https://doi.org/10.5817/CP2019-3-5>
12. Caplan, S. E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1089–1097. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.03.012>
 13. Carbonell, X., Chamarro, A., Oberst, U. ja Renau, V. (2016). Gender stereotypes in Facebook profiles: Are women more female online? *Computers in Human Behavior*. 60. 559–564.
 14. Carr, C. T. ja Hayes, R. A. (2015). Social Media: Defining, Developing, and Diving. *Atlantic Journal of Communication*, 23, 46–65. <https://doi.org/10.1080/15456870.2015.972282>
 15. Champion, N. ja Edgar, K. (2013). Through the gateway: How computers can transform rehabilitation. *Prison Reform Trust and Prisoners Education Trust*. <https://fbclientprisoners.s3.amazonaws.com/Documents/CQ%20through%20the%20gateway%20WEB1.pdf>
 16. Cingel, D. P., ja Krcmar, M. (2014). Understanding the experience of imaginary audience in a social media environment: Implications for adolescent development. *Journal of Media Psychology: Theories, Methods, and Applications*, 26(4), 155–160. <https://doi.org/10.1027/1864-1105/a000124>
 17. Coyne, P. ja Woodruff, S. J. (2023). Taking a Break: The Effects of Partaking in a Two-Week Social Media Digital Detox on Problematic Smartphone and Social Media Use, and Other Health-Related Outcomes among Young Adults. *Behavioral sciences*, 13, 1004. <https://doi.org/10.3390/bs13121004>
 18. Davis, J., Forret, M. L., Sullivan, S. E. ja Wolff, H.-G. (2020). Networking via LinkedIn: An examination of usage and career benefits. *Journal of Vocational Behavior*, 118, 103396. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103396>
 19. DeHaan, C. R., Gladwell, V., Murayama, K. ja Przybylski, A. K. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers on Human Behaviour*, 29, 1841–1848
 20. Deters, F. große, ja Mehl, M. R. (2012). Does Posting Facebook Status Updates Increase or Decrease Loneliness? An Online Social Networking Experiment. *Social Psychological and Personality Science*, 4(5), 579–586. <https://doi.org/10.1177/1948550612469233>

21. Eckles, K., Roberts, L. R., Rose, J. P. ja Vogel, E. A. (2014). Social Comparison, Social Media, and Self-Esteem. *Psychology of Popular Media Culture*, 3(4), 206–222. <https://doi.org/10.1037/ppm0000047>
22. Edovald, T. (2005). *Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas*. Kriminaalpoliitika. Kasutatud 06.01.2024, https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ulevaade_alaealiste_kuritegevuse_vahendamise_strateegiatest_ja_programmidest_maailmas._t._e_dovald._2005.pdf
23. Eggermont, S. ja Frison, E. (2020). Toward and Integrated and Differential Approach to the Relationships Between Loneliness, Different Types of Facebook Use, and Adolescents' Depressed Mood. *Communication Research*, 47(5), 701–728. <https://doi.org/10.1177/0093650215617506>
24. Fokkema, T. ja Knipcheer, K. (2007). Escape loneliness by going digital: A quantitative and qualitative evaluation of a Dutch experiment in using ECT to overcome loneliness among older adults. *Aging & Mental Health*, 11(5), 496–504, DOI: [10.1080/13607860701366129](https://doi.org/10.1080/13607860701366129)
25. Garimella, K., Gionis, A., Mathioudakis, M. ja Morales, Gianmarco. (2018). Political Discourse on Social Media: Echo Chambers, Gatekeepers, and the Price of Bipartisanship. *WWW '18: Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference*, 913-922. [10.1145/3178876.3186139](https://doi.org/10.1145/3178876.3186139)
26. Ginter, J., Espenberg, S., Ilves, K., Luhamaa, K., Markina, A., Puur, S. M., Roos, L., Strömpl, J., Tamm, G. ja Tubelt, E. (2022). *Noorte õigusrikkujate uuring. Lõpparuanne*. Tartu Ülikooli RAKE. Kasutatud 06.01.2024, https://skytte.ut.ee/sites/default/files/2022-04/noorte_oigusrikkujate_uuring_lopparuanne_22.10.2021.pdf
27. Ghazali, A. H. A. ja Munusamy, K. A. (2020). Effects of Mobile Phone Usage Behavior and Mobile Phone Addiction among Youth. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 10(16), 134–145. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBSS/v10-i16/8297>
28. Gov.uk. (i.a). Staying in touch with someone in prison. *Prisons and probation*. Kasutatud 18.05.2024, <https://www.gov.uk/staying-in-touch-with-someone-in-prison>
29. Griffiths, M. ja Szabo, A. (2013). Is excessive online usage a function of medium or activity? An empirical pilot study. *Journal of behavioral addictions*, 3(1), 74–77. <https://doi.org/10.1556/JBA.2.2013.016>

30. Gugushvili, N., Täht, K., Rozgonjuk, D., Raudlam, M., Ruiter, R., ja Verduyn, P. (2020). Two dimensions of problematic smartphone use mediate the relationship between fear of missing out and emotional well-being. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research*, 14(2), <https://doi.org/10.5817/CP2020-2-3>
31. Halfmann, A., Lee, E. W. J. ja Vanden Abeele, M. M. P. (2022). Drug, demon, or donut? Theorizing the relationship between social media use, digital well-being and digital disconnection. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101295. doi: 10.1016/j.copsy.2021.12.007
32. Haring, L., Iverson, K., Sööt, M.-L. ja Tamm, K. (2019). *Õigusrikkujate vaimse tervise häirete uuring*. Justiitsministeerium: Kriminaalpoliitika. Kasutatud 23.04.2024, https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/pikk_vai mut_uuring.pdf
33. Haynie, D. L. (2001). Delinquent peers revisited: Does network structure matter? *American Journal of Sociology*, 106(4), 1013-1057.
34. Irwin, J. (1970). *The felon*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
35. Justiitsministeerium. (2023). Alaealiste õigusrikkumised. *Kuritegevus Eestis 2023*. Kasutatud 21.05.2024, <https://www.just.ee/kuritegevus2023/alaealiste-oigusrikkumised/>
36. Järv, E., Pilvet-Petrov, K. ja Rajaveer, L. (2021). *Alaealise õigusrikkuja kasutajatekonna ja kogemuse analüüs*. Kasutatud 07.01.2024, https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaealise_oigusrikkuja_kasutajatekonna_ja_kogemuse_analuus_rak_2021_0.pdf
37. Kalmus, V. (2020). Kvalitatiivne sisuanalüüs. M.-L. Tikerperi (toim), *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. Kasutatud 05.01.2024, <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kvalitatiivne-sisuanaluus/>
38. Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 05.01.2024, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
39. Kim, L. T. ja Oh, S.-H. (2023). Predicting telephone anxiety: use of digital communication technologies, language and cultural barriers, and preference for phone calls. *Communication Research Reports*, 40(3), 156–168. <https://doi.org/10.1080/08824096.2023.2221845>
40. Kõuts-Klemm, R. Lauristin, M. Siibak, A. ja Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2017). Internetikasutus ja sotsiaalmeedia kasutus. V. Kalmus, M. Lauristin, P. Vihalemm, T.

- Vihalemm (toim), *Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu "Mina. Maailm. Meedia" 2002–2014 tulemused* (lk 279–296). Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
41. Külaots, K. (2023). *Korduvvangistatud noorte taasühiskonnastamine ja selle probleemid üle elukaare*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.
42. Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
43. Lauk, A. (2024). *Autori intervjuu*. Tartu, 8. aprill.
44. Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). Intervjuu. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 07.01.2024, <https://samm.ut.ee/intervjuu>
45. Lepik, K. ja Murumaa-Mengel, M. (2019). Students on a Social Media ‘Detox’: Disrupting the Everyday Practices of Social Media Use. *Communications in Computer and Information Science*, 989, 60–69, https://doi.org/10.1007/978-3-030-13472-3_6
46. Levin, I. ja Mamlok, D. (2021). Culture and Society in the Digital Age. *Information*, 12(2), 68, <https://doi.org/10.3390/info12020068>
47. Liao, W. (2019). *Put Your Smartphone Down: Preliminary Evidence that Reducing Smartphone Use Improves Psychological Well-being in People with Poor Mental Health*. Magistritöö. Otago Ülikool
48. LinkedIn. (2023). *What is LinkedIn and how can I use it?*. Kasutatud 12.02.2024, <https://www.linkedin.com/help/linkedin/answer/a548441>
49. Linno, M. (2020). Transkribeerimine. M.-L. Tikerperi (toim), *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteaduses*. Kasutatud 08.01.2024, <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/transkribeerimine>
50. Murumaa-Mengel, M. (2020). Veebiintervjuud, projektiivtehnika ja loovuurimismeetodid. A. Masso, K. Tiidenberg, A. Siibak (toim.). *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht (707–738)*. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
51. Murumaa-Mengel, M., ja Siibak, A. (2019). Compelled to be an outsider: How students on a social media detox self-construct their generation. *Comunicazioni Sociali*, 2, 263–275.
52. Murumaa-Mengel, M., Rocgonjuk, D., Sinivee, R., ja Täht, K. (2023). Sotsiaalmeedia kasutamise seosed vaimse tervisega. K. Konstabel, K. Pärna, D. Kutsar, K. Tiidenberg, Sooväli-Sepping, H. (toim). *Eesti inimarengu aruanne 2023* (263–271). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

53. O'Hara, K. ja Stevens, D. (2015), Echo Chambers and Online Radicalism: Assessing the Internet's Complicity in Violent Extremism. *Policy & Internet*, 7(4), 401-422, <https://doi.org/10.1002/poi3.88>
54. O'Keeffe, G. S., Clarke-Pearson, K. ja Council on Communications and Media. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800–804. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-0054>
55. Puolakka, P. (2021). Smart Prison: A historical digital leap in Finnish prisons. *Justice Trends*, 25. juuni. Kasutatud 17.05.2024, <https://justice-trends.press/smart-prison-a-historical-digital-leap-in-finnish-prisons/>
56. Puolakka, P. (2023). Smart prison solution adopted in two more prisons in Finland. *Rise*, 10. mai. Kasutatud 17.05.2024, <https://www.rikosseuraamus.fi/en/index/topical/pressreleasesandnews/2023/smartprisonsoptionadoptedintwomoreprisonsinfinland.html>
57. Ross, R. R. (toim), Hilborn, H. (tõlk). (1998). *Prosotsiaalse kompetentsuse edendamise: kognitiiv- käitumuslikud suunad kriminaalpreventsioonis ja kurjategijate rehabilitatsioonis*. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
58. Räsä, J. (2004). *Sotsiaalpsühholoogiliselt noorsoo kuritegevusest*. Tartu: Caritas.
59. Santrock, J. W. (2019). *Adolescence: seventeenth edition*. New York: McGraw-Hill Education.
60. Sas, A. (2020). *People who were most likely to be addicted to the Internet in Poland 2019*. Statista. Kasutatud 07.01.2024, <https://www.statista.com/statistics/1129593/poland-people-who-were-most-likely-to-be-addicted-to-the-internet/>
61. Spies Shapiro, L. A. ja Margolin, G. (2014) Growing Up Wired: Social Networking Sites and Adolescent Psychosocial Development. *Clinical child and family psychology review*, 17(1), 1–18. <https://doi.org/10.1007/s10567-013-0135-1>
62. Statistikaamet. (2024). *Rahvaarv*. Kasutatud 22.04.2024, <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/population>
63. Strömpl, J. (2014). Juhtumiuurimus. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 29.01.2024, <https://samm.ut.ee/juhtumiuurimus>
64. Strömpl, J. (2020). Eetika. M.-L. Tikerperi (toim), *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. Kasutatud 23.04.2024, <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/eetika/>
65. Subramanian, K. R. (2017). Influence of Social Media in Interpersonal Communication. *International Journal of Scientific Progress and Research*, 38, 70–75.

66. Zoukis, C. (2016). Internet Access Is a Human Right. Should Prisoners Have It? *Zoukis consulting group*, 10. november. Kasutatud 19.05.2024, <https://federalcriminaldefenseattorney.com/internet-access-is-a-human-right-should-prisoners-have-it/>
67. Zuiderveen Borgesius, F. J., Trilling, D., Möller, J., Bodó, B., de Vreese, C. H. ja Helberger, N. (2016). Should we worry about filter bubbles? *Internet Policy Review*, 5(1), <https://doi.org/10.14763/2016.1.401>
68. *The Official Website of Berlin*. (2022). Internet access for inmates expanded. 11. aprill. Kasutatud 18.05.2024, <https://www.berlin.de/en/news/8144345-5559700-internet-access-for-inmates-expanded.en.html>
69. Valkenburg, P. M., Beyens, I., Meier, A., ja Vanden Abeele, M. M. P. (2022). Advancing our understanding of the associations between social media use and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 47:101357. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2022.101357>
70. Vandebosch, H. (2000). Research Note: A Captive Audience?: The Media Use of Prisoners. *European Journal of Communication*, 15(4), 529–544. <https://doi.org/10.1177/0267323100015004004>
71. Vandebosch, H. (2005). The Perceived Role of Mass Media Use during Incarceration in the Light of Prisoners' Re-entry into Society. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 12, 96–115.
72. van den Eijnden, R., Lemmens, J. S ja Valkenburg, P. M. (2016). The Social Media Disorder Scale: Validity and psychometric properties. *Computers in Human Behavior*, 61, 478–487, doi: 478-487. 10.1016/j.chb.2016.03.038.
73. Vangistusseadus (01.04.2024). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 08.01.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/927191>
74. Vangla sisekorraeeskiri. (31.03.2024). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 03.04.2024, <https://www.riigiteataja.ee/akt/128032024002>
75. Vanglateenistus. (03.03.2024). *Kinnipeetavate ülevaade*. Kasutatud 23.04.2024, <https://vanglateenistus.ee/meist/uudised-ja-arvud/kinnipeetavate-ulevaade>
76. On Amendment of the Criminal Executive Code of Ukraine to Adapt the Legal Status of the Convict to the European Standards. (08.04.2014). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Kasutatud 18.05.2024, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-18?lang=en#Text>
77. We Are Social & Meltwater. (2024a). *Global social media statistics*. Datareportal. Kasutatud 22.04.2024, <https://datareportal.com/social-media-users>

78. We Are Social & Meltwater. (2024b). *Digital 2023. Estonia*. Datareportal. Kasutatud 04.01.2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-estonia>
79. Weir, K. (2023). Social media brings benefits and risks to teens. Here's how psychology can help identify a path forward. *Monitor on Psychology*, 54(6), 46, <https://www.apa.org/monitor/2023/09/protecting-teens-on-social-media>

LISAD

LISA 1. Intervjuukava

Semistruktureeritud intervjuu

Tutvustus

1. Enesetutvustus. Bakalaureusetöö teema, eesmärkide selgitamine. Talle oluliste aspektide jagamine, sh anonüümsuse tagamine;
2. Intervjueeritava küsimustele vastamine.

Nõusolekuvormi täitmine

Sissejuhatav küsimus

Kirjeldage, mida te arvate üldse sotsiaalmeediast?

Suunavad küsimused kinnipeetavale

I

1. Jutustage, milline oli teie sotsiaalmeediakasutus enne, kui te kinnipidamisasutusse sattusite.
2. Kui kaua te sotsiaalmeediat kasutanud olite?
3. Meenutage, milleks te sotsiaalmeediat enim kasutasite.
4. Selgitage, kuidas sotsiaalmeedia teie igapäevaellu panustas. Mida see lihtsustas või raskendas?
5. Millist rolli see mängis teie elus?

II

6. Selgitage, kuidas või mida te mõtlete sotsiaalmeediast nüüd, kui see teile kättesaadav pole?

III

7. Mida te arvate sellest, et sotsiaalmeedia teile praegu kättesaadav ei ole või ei ole kasutusel mõni muu tehnoloogiline vahend, et näiteks sotsiaaltöötajaga oleks lihtsam kontakti saada? (pos/neg) (kas oleks vaja?)
8. Võrrelge ja kirjeldage, millised muutused teie igapäevaelus toimusid, kui sotsiaalmeediat enam mingiteks tegevusteks polnud?
9. Selgitage, mis tundeid see teie tekitab, et teil ei ole praegu ligipääsu sotsiaalmeediale.
10. Mõelge ja rääkige, kuidas ligipääs sotsiaalmeediale võiks praegu teie elu muuta?

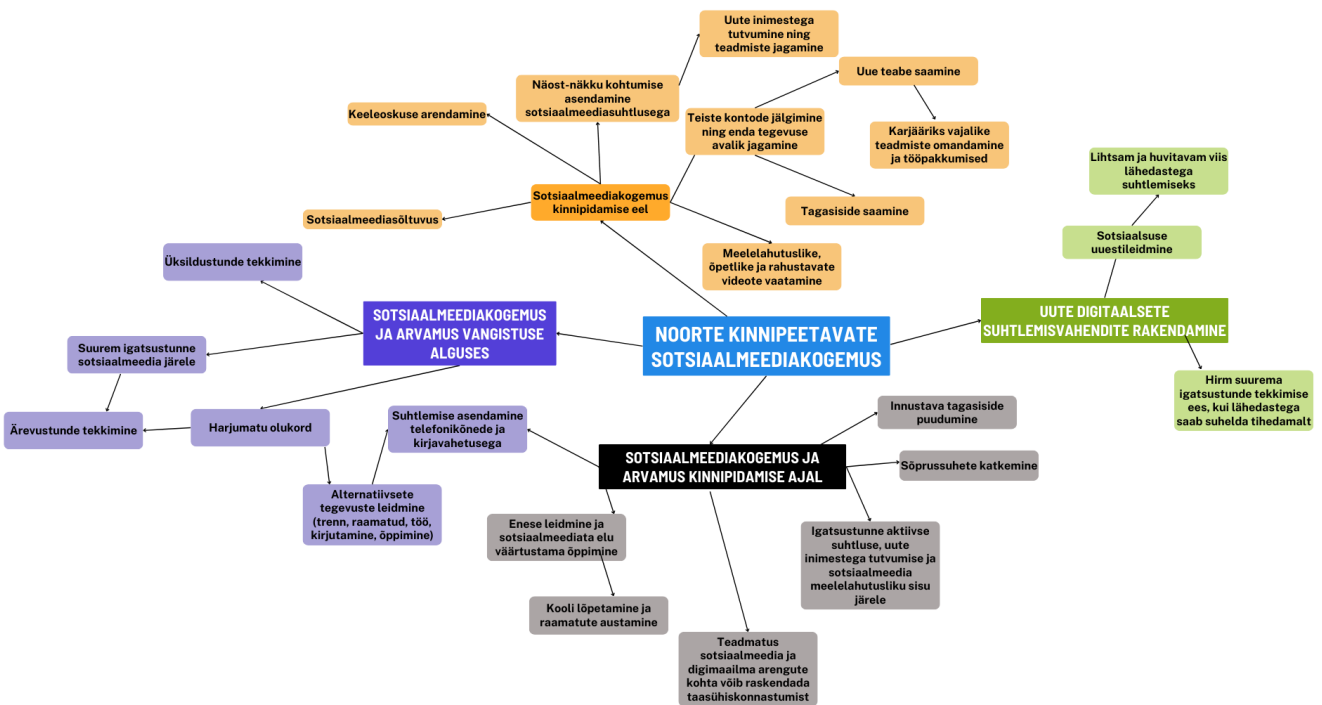
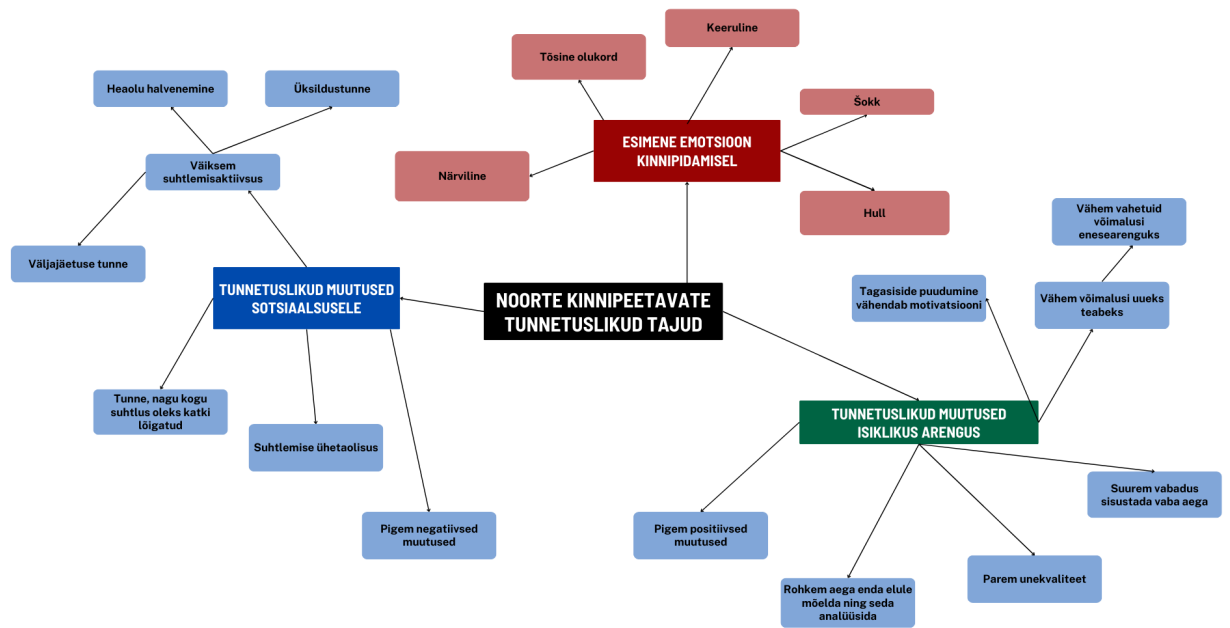
Kokkuvõte

Kas tekkis teil veel mõtteid, mida sooviksite enda ja sotsiaalmeediaga seotud mõtetest mulle jutustada?

Kas teil on tekkinud mulle ettepanekuid või küsimusi?

Tänamine

LISA 2. Koodipuu

LISA 3. Nõusolekuvorm

Nõusolekuvorm

Tere

Olen Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni eriala III kursuse bakalaureusetudeng Kätrin Zupsmann ning kirjutan lõputööd Eesti 18–21-aastaste kinnipeetavate tunnetuslikest mõjudest nende arengule sotsiaalmeedia kättesaamatuse tõttu. Minu uuritavad on 18–21-aastased praegused kinnipeetavad. Kuna oled vabatahtlikult nõus uuringus osalema, siis palun selle kinnitamiseks Sinu nõusolekut ka kirjalikult.

Uurimuse peamine eesmärk on mõista, millised on 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate kogemused ja võimalikud tajud seoses sotsiaalmeedia kättesaadavuse puudumisega kinnipidamisasutuses.

Uuringu viin läbi näost näkku intervjuu vormis, mis toimuvad Viru vanglas, 11. aprillil 2024. Intervjuu kestab umbes tund aega. Intervjuu käigus uurin, milline on teie sotsiaalmeediakasutus olnud varem ning kuidas on muutunud teie igapäevarutiin siis, kui ligipääsu sellele enam pole olnud. Kuna intervjuueeritavale esitatakse peamiselt kirjeldavaid küsimusi, et suunata teda kogemusi ja tunnetusi kirjeldama, siis võib tulenevalt sellest tulla ka lisaküsimusi ja täpsustusi. Intervjuud salvestatakse, et luua selle põhjal transkriptsioon, pärast seda salvestus hävitatakse. Hävitatud saab ka transkriptsioon pärast uuringu valmimist. Salvestamine ja transkribeerimine on oluline, et uurijal ehk minul oleks võimalik intervjuu juurde tagasi pöörduda, et mitte kahjustada uuritava huve ning valesti andmeid edastada. Transkribeerimine on oluline, et saaksin olulisi märksõnu märgata ning luua nende põhjal süsteem. Salvestisele ja transkriptsioonile on ligipääs vaid uurijal ning vajadusel ka tema juhendajal ja kaitsekomisjoni liikmetel.

Uuringus osalemine on vabatahtlik ning uuritav võib igal ajahetkel taganeda ja loobuda soovist uuringus osalemiseks. Uuritavale on tagatud täielik anonüümsus ning jagatud andmeid ei ole võimalik isikustada. Kõik uuringus kogutud andmed on konfidentsiaalsed.

Uuringus osalemisega antakse luba intervjuu käigus kogutud andmete töötlemiseks, et neid analüüsida ning edastada. Uuringus kogutud andmeid kasutatakse vaid selle lõputöö kirjutamiseks ning võimalike arendatud teadustööde huvides.

Kui olete nõus uuringus osalema, palun täitke alljärgnev osa:

Mind,, on informeeritud ülalmainitud uuringust ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu metoodikast. Kinnitan oma nõusolekut selles osalemiseks ja oma isikuandmete töötlemiseks allkirjaga.

Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste kohta annab mulle täiendavat informatsiooni uurija
Kätrin Zupsmann, +372 53816838

Uuritava allkiri: Kuupäev, kuu, aasta

Uuritavale informatsiooni andnud isiku nimi

Uuritavale informatsiooni andnud isiku allkiri Kuupäev, kuu, aasta
.....

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kätrin Zupsmann,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti 18–21-aastaste noorte kinnipeetavate sotsiaalmeedia kättesaamatusest tulenevad tunnetuslikud mõjud“, mille juhendaja on Maria Žuravljova, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kätrin Zupsmann

21.05.2024